

Tartu Ülikool

Humanitaarteaduste ja kunstide valdkond

Ajaloo ja arheoloogia instituut

Uusima aja osakond

Margret Tigane

„Appi nälgivale Venemaale!“ ehk Eesti Punase Risti, Vabariigi Valitsuse ja rahva abiandmisest Vene näljahädalistele 1921–1923

Bakalaureusetöö

Juhendajad: Prof. Olaf Mertelsmann

MA Ken Kalling

Tartu

2022

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1. RAHVUSVAHELINE TAUSTSÜSTEEM	10
1.1 Esimese maailmasõja järel tekkinud ilmakord.....	10
1.2 Eesti senine kogemus Venemaaga	12
1.3 1921.–1923. aasta näljahäda Venemaal	15
1.4 Teave tekkinud näljahädast murrab piiri taha	17
1.4.1 Ameeriklaste välisabi Eestile.....	19
2. EESTI ASTUB ABISTAJA ROLLI.....	21
2.1 Teave näljahädast jõuab Eestisse	21
2.2 Eesti Valitsus, avalikkus ja Punane Rist asuvad tegutsema	24
2.3 Suitsuvorst, heeringad ja kartulid.....	27
2.4 1921. aasta sügisel esile kerkinud probleemidest.....	30
3. ALGNE HOOG RAUGEB.....	33
3.1 Ümberlülitus Nanseni komiteesse	33
3.2 Suund toidu- ja manufaktuuripakkidele	35
3.3 Viimased ponnistused	37
KOKKUVÕTE	39
KASUTATUD ALLIKAD JA KIRJANDUS.....	41
SUMMARY	47
LISAD.....	49

SISSEJUHATUS

Nälg on inimkonna ajaloo kaasas käinud aastatuhandeid. Seda võib pidada loodus- või kliimakatastroofide, sõdade, aga ka poliitilise võimu kuritarvitamise tulemuseks, mis on tekitanud kahju nii ühiskonnale kui ka üksikisikule. Ikalduste põhjustatud rahvastikukaod ning rahunud on seeläbi kaasa toonud olulisi muudatusi erinevates ajalooprotsessides üle kogu maailma. Esimesi teadaolevaid vihjeid sellisele humanitaarkriisile võib leida juba Vana-Egiptusest, kus kuningas Džoseri ametiaja (u. 2668.– 2700. eKr) jooksul valitses Niiluse jõe piirkondi ligi seitse aastat kestnud ikaldus.¹ Eesti aladelt leiab kinnitatud viiteid kliimakatastroofidele ning sellest tingitud esimesele näljahädale 536. aastast, mil surmavikat viis endaga kaasa pea kõik toonased Eesti ning naaberalade elanikud.²

Käesolevas bakalaureusetöös käsitletav 1921. – 1922. aasta näljahäda Venemaal ei olnud antud territooriumil esimene ega ka mitte viimane toidupuudumine, küll aga oli see omajagu märkimisväärne. Veel mõned aastad varem oli revolutsioonide³ tulemusel kukutatud senine absoluutne monarhia⁴ ning alus pandud esimesele kommunistlikule riigile maailmas⁵. Mainitud sündmus tekitas laiemas üldsuses vastandlikke tundeid. Ühelt poolt sündis rahvusvaheline koalitsioon riigipöördega võimule tulnud enamlaste kukutamiseks. Teisalt oli läänemaailmas suur hulk selliseid inimesi, kes toimunud toetasid ning uuel riigikorralt Venemaale ja ka enda kodumaale paremat tulevikku ootasid. Uus ja parem elukorraldus jäi siiski vaid mõtte tasandile, sest paari aastaga jõuti hoopis punkti, kus ülevenemaaline kriis oli vältimatu. Seda, kas süü näljahäda puhkemisel lasus eeskätt enamlaste võimupöoretel või mängisid selles kesksel osal pigem Venemaad tabanud sõjad, on keeruline öelda. Tegureid, mis käivitasid tolleaegses maailmas ühe suurima ja kõneainet saanuma abiandmisprojekti on mitmeid.

1921. aasta keskpaigas Venemaa näljahädaliste abistamiseks käivitatud rahvusvahelises abistamiskampanias lõi kaasa ka äsja sündinud Eesti Vabariik. Niisugune heatahtlikkus oli iseenesest mitmetahuline, sest kõigest aasta varem oli läbi saanud mõlema poolset ohvreid

¹ Joseph Davidovits, *The Famine Stele Provides the Hieroglyphic Names Of Chemicals and Minerals involved in the Construction of Pyramids* (Miami: Barry University, 1988), pp 5.

² Andres Tvauri, „The Impact of The Climate Catastrophe of 536-537 AD in Estonia and Neighbouring Areas”, *Estonian Journal of Archaeology*, 18 (1), (2014), pp 30-56 (34).

³ Töös on kasutatud Gregoriuse kalendrit.

⁴ Veebruarirevolutsiooni tulemusena langes võim 1917. aasta 15. märtsil Venemaa Ajutise Valitsuse juhiks määratud Georgi Lvovi kätte. Venemaa Keisririigi asemele kuulutati 14. septembril välja Venemaa Vabariik.

⁵ Oktoobrirevolutsiooni käigus kukutasid enamlased 7. novembril 1917. aastal Venemaa Ajutise Valitsuse ning panid aluse Nõukogude Venemaale. Loodud riik sai endale nimeks Venemaa Sotsialistlik Föderatiivne Nõukogude Vabariik (Vene SFNV) alles 1918. aasta 19. juulil.

nõudnud Vabadussõda. Relvakonfliktile ametliku lõpu teinud Tartu rahu andis Eestile *de jure* tunnustuse Vene Sotsialistliku Föderatiivse Nõukogude Vabariigi (edaspidi Vene SFNV) poolt.⁶ Samamoodi oli antud leping kasulik venelastele, sest Eestist sai sellega ühtlasi esimene riik, kes enamlikku Venemaad tunnustas ning tänu kellele otsustasid teisedki piiririigid alustada läbirääkimisi territoriaal- ning tunnustamisküsimustes. 1920. aasta veebruaris alguse saanud kahe riigi erisuhe kulmineerus seejärel kiiresti mitme humanitaarmissiooniga: vangide vahetamise, Eesti optantide vastu võtmise ning kolmandate riikide sõjavangide Eesti kaudu kodumaale suunamisega. Lisaks avas see mõlema poolt tee kaubandusele ning seeläbi loodeti taastada ka Vabadussõja poolt purustatud suhted. Nii sai Eestist üpris kiiresti, aga hoopis esimene riike, kes raskes näljahädas vaevlevale rahvale appi läks.

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärk ongi uurida, milline oli Eesti Punase Risti, Vabariigi Valitsuse ning elanikkonna panus Venemaa näljahäda leevendamisse. Töö käigus antakse ülevaade nii Eestipoolse abi organiseerimisest, rongikoosseisude komplekteerimisest, nende teele saatmisest ning hilisemast abiandmise faasist toidu- ja manufaktuuripakkide näol.

Töö eesmärki hõlmavad uurimusküsimused on sõnastatud järgnevalt:

1. Miks äratas naaberriigis tekkinud näljaolukord Eestis nii laialdast huvi?
2. Millise panuse andsid nälgivale Venemaale Eesti Vabariigi Valitsus koostöös Eesti Punase Ristiga?
3. Kuidas ja kellele jagunes Eestist saadetak abi Vene SFNV näljapiirkondades?

Historiograafia

Nõukogude Liidu ajalugu saab pidada populaarseks uurimisvaldkonnaks, mis lisaks ajaloolastele pakub huvi paljudele. Kommunistliku riigi sünnile eelnenud sündmustest ning Nõukogude võimu algusperioodist on ilmunud arvukaid käsitusi üle terve maailma.⁷ Mõistagi võis antud perioodide uurimist NSV Liidus endas pidada terveks teadusdistsipliiniks, kuid

⁶ Rahuleping Eesti ja Venemaa vahel. Artikkel II, (2.02.1920), <https://www.digar.ee/arhiiv/nlib-digar:335650>, (külastatud 10.04.2021).

⁷ Alexander Rabinowitch, *Prelude to Revolution: The Petrograd Bolsheviks and the July 1917 Uprising* (Indiana: Indiana University Press, 1991); Alexander Rabinowitch, *The Bolsheviks in Power: The First Year of Soviet Rule in Petrograd* (Indiana: Indiana University Press, 2008); Alexander Rabinowitch, *The Bolsheviks Come to Power: The Revolution of 1917 in Petrograd* (Chicago: Haymarket Books, 2009); David Bullock, *The Russian Civil War 1918–22* (Oxford: Osprey Publishing, 2008); Evan Mawdsley, *The Russian Civil War* (New York: Pegasus Book, 2009); Jonathan D. Smele, *Historical Dictionary of the Russian Civil Wars, 1916–1926* (Maryland: Rowman & Littlefield Publishing Group, 2017); Sean McMeekin, *The Russian Revolution: A New History* (New York: Basic Books, 2017); Sheila Fitzpatrick, *The Russian Revolution* (Oxford: Oxford University Press, 2008).

ideoloogiliste kallutuste tõttu on see tänaseks teadusliku väärtuse kaotanud ning mainitud põhjusel ka antud bakalaureusetööst välja jäetud. Nimetatud kirjutised ei ole eriti tähelepanu pööranud ka Venemaa näljahädale. Seda teemat on käsitletud hoopis läänemaailmas tehtud teadustöodes, mis autori arvates on oluliselt usaldusväärsemad kui sama teema kohta idapiiri taga tehtud uurimused.

Venemaal alguse saanud humanitaarkriisile pööravad tähelepanu vähesed autorid. Suurele näljahädale eelnenud aastaid ja Hooveri plaani rahva abistamiseks on sündmuste kronoloogilist järjekorda silmas pidades kirja pannud, samal perioodil, kõrvaltvaataja rollis elanud Harold Hafer Fisher.⁸ Humoorika ja justkui romaaniliku ülevaate enamlikule Venemaale appi läinud Ameerika kodanikkude loodud toidujaamadest, inimeste mälestustest, poliitilistest vastasseisudest ja kokkupuutest erinevate ühiskonnakihtidega on kirjutanud Bertrand M. Patenaude.⁹ Ameerika Ühendriikide idasuunalist abiandmist Hooveri fondi kaudu on väga põhjalikult oma 2019. aastal välja antud teoses uurinud ka Douglas Smith.¹⁰ 1921. aastal esile kerkinud näljahäda üldpilti on meenutuste läbi lugejateni toonud Frank Alfred Golder koostöös Lincoln Hutchinsoniga.¹¹ Kaasaegsete autorite seast on samasuguse, kuid põgusama ülevaate andnud veel Paul Weindling.¹² Rahvusvahelise Punase Risti ajalugu ja üldine struktuur on uurimisobjektiks olnud David P. Forsythe¹³ ning viimasega koostöös veel Barbara Ann Rieffer-Flanagani¹⁴ töödes. Rahvusvahelise humanitaarorganisatsiooni ambitsioonikaid poliitilisi tegevuskavasid, põimunult nende keeruliste strateegiatega on oma käsitlustes analüüsinud Nicholas O. Berry.¹⁵ Teoseid, mis kätkeksid endas detailseid ülevaateid Rahvusvahelise Punase Risti suurtest rahvusvahelistest missioonidest teatud kriisipiirkondades teadustöö autor leidnud ei ole. Tegu on pigem lühikeste ning selgepiiriliste ülevaadetega, mis ei lasku detailidesse.

⁸ Harold Hafer Fisher, *The Famine in Soviet Russia, 1919–1923: The Operations of the American Relief Administration* (New York: Macmillan, 1927).

⁹ Bertrand M. Patenaude, *The Big Show in Bololand. The American Relief Expedition to Soviet Russia in the Famine of 1921* (Stanford: Stanford University Press, 2002).

¹⁰ Douglas Smith, *The Russian Job: The Forgotten Story of How America Saved the Soviet Union from Ruin* (New York: Farrar, Straus and Giroux, 2019).

¹¹ Frank Alfred Golder and Lincoln Hutchinson, *On the Trail of the Russian Famine* (Stanford: Stanford University Press, 1927).

¹² Paul Weindling, *Epidemics and Genocide in Eastern Europe, 1890–1945* (Oxford: Oxford University Press, 2000).

¹³ David P. Forsythe, *The Humanitarians: The International Committee of the Red Cross* (Cambridge: Cambridge University Press, 2009).

¹⁴ David P. Forsythe and Barbara Ann Rieffer-Flanagan, *The International Committee of the Red Cross. A Neutral Humanitarian Actor* (Oxfordshire: Routledge, 2016).

¹⁵ Nicholas O. Berry, *War and the Red Cross – The Unspoken Mission* (London: Palgrave Macmillan, 1997).

Eesti ajalookirjutusest pööraks seevastu tähelepanu taasiseseisvumise järgselt ilmunud teostele või kirjutistele, mis käsitlevad omariikluse kujunemisaastaid, Eesti Vabariigi ja Vene SFNV vahelisi suhteid, Eesti 1918.–1925. aastate majanduslugu ning kuuluvust erinevatesse rahvusvahelistesse humanitaarorganisatsioonidesse.

Vabadussõja keerdkäike ning selle olemust on kajastanud August Traksmaa¹⁶, Mart Laar¹⁷ ja Tõnu Tannberg¹⁸. Mõni aasta tagasi ilmus mitmete autorite koostöös ilmunud kaheköiteline Vabadussõda käsitlev teosekogumik Eesti Vabadussõja ajalugu I ja II. Koguteose esimene osa annab ülevaate sõjale eelnenud aastatest ning üldiselt valitsenud olukorrast, samuti keskendub Punaarmee sissetungile, eestipoolsele vastupealetungile ning 1919. aasta kevadel peetud lahingutele.¹⁹ Teises köites seatakse rõhuasetus, aga hoopis Eesti vägede võitlustele piiri taga ja vaadeldakse sõja hilisemat faasi koos rahuläbirääkimistega Tartus.²⁰ Mainitud kogumike autorite seast on Ago Pajur keskendunud omariikluse algusaastatele²¹ ning Eesti sisepoliitikale 1920.–1924. aastatel²². Viimasega koostöös on Rahvusarhiivi dokumentide baasil ühise iseseisvusmanifestist rääkiva monograafia kokku pannud ka Tõnu Tannberg.²³ Eesti *de jure* tunnustamisküsimust, identiteediotsinguid ning kuvandit rahvusvahelisel areenil on oma artiklites analüüsinud Eero Medijainen.²⁴ Eesti Vabariigi ja Vene SFNV vahelisi suhteid omariikluse algusperioodil on uurinud Toomas Karjahärm²⁵ ning Olaf Mertelsmann²⁶.

¹⁶ August Traksmaa, *Lühike Vabadussõja ajalugu* (Tallinn: Olion, 1992).

¹⁷ Mart Laar, *Vabadussõda sõnas ja pildis* (Tallinn: Grenader Kirjastus, 2019).

¹⁸ Tõnu Tannberg (koost), *Vabadussõja mitu palet. Sõda ja ühiskond aastatel 1918–1920*. Rahvusarhiivi toimetised 3(34) (Tartu: Rahvusarhiiv, 2019); Tõnu Tannberg, „Esimene maailmasõda ja omariikluse süünd“, *Horisont*, 1, (2018), lk 30–36.

¹⁹ Lauri Vahtre (koost), *Eesti Vabadussõja ajalugu. I, Vabadussõja eellugu. Punaväe sissetung ja Eesti Vabastamine* (Tallinn: Varrak, 2020).

²⁰ Lauri Vahtre (koost), *Eesti Vabadussõja ajalugu. II, Kaitsesõda piiride taga ja lõppsõitlused*, (Tallinn: Varrak, 2020).

²¹ Hella Mõttus (koost) ja Ago Pajur (kommenteerinud), *Eesti omariikluse arengust: dokumentide kogumik* (Tallinn: Integratsiooni Sihtasutuse välisabi projekt "Mitmekultuuriline Eesti", 2002); Ago Pajur (koost), *Eesti riigi loomine. Eesti riikluse alusdokumendid 1917–1920* (Tartu: Eesti Rahvusarhiiv, 2008).

²² Ago Pajur, *Eesti sisepoliitika probleeme 1920–1924. Kaks algust. Eesti Vabariik – 1920. ja 1990. aastad* (Tallinn: Eesti Riigiarhiiv, 1998).

²³ Tõnu Tannberg ja Ago Pajur (koost), *Iseseisvusmanifest. Artikleid, dokumente ja mälestusi* (Tartu: Rahvusarhiiv, 2014).

²⁴ Eero Medijainen, „Article 5: the permanent neutrality in the Tartu Peace Treaty“, *Journal of Baltic Studies*, 41 (2), (2010), pp 201–214; Eero Medijainen, „USA de iure tunnustus Balti riikidele 1922: väärtuspõhine otsus või majanduslik kalkatsioon?“, *Ajalooline Ajakiri*, 137, (2011), lk 123–152; Eero Medijainen, „Economic Aspects of the US de jure Recognition of the Baltic States in 1922“, *Baltic Journal of Political science*, 1 (1), (2012), pp 22–34; Eero Medijainen, „Eesti ja maailm: Identiteediotsingud 1905–1940“, *Eesti identiteet ja iseseisvus*, toim A. Bertriau (Tallinn: Avita, 2001).

²⁵ Toomas. Karjahärm, *Ida ja lääne vahel: Eesti-Vene suhted 1850–1917* (Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, 1998).

²⁶ Olaf Mertelsmann (koost), *Estland und Russland. Aspekte der Beziehungen beider Länder* (Hamburg: Dr. Kovač, 2005).

Populaarsust on teema kogunud ka üliõpilaskonna seas. Antud teadustööga põimunult tooks autor siinkohal välja sõja-, pant- ja poliitvangide vahetusest Eesti Vabariigi ja Nõukogude Venemaa vahel rääkiva bakalaureusetöö, mille on 2016. aastal kaitsnud Martin Oja.²⁷ Oliver Hoole kaitses aasta hiljem bakalaureusetöö, mis annab ülevaate Vene pagulastest peale Esimest maailmasõda, käsitledes nii nende tunnustamise küsimust, isikut tõendava dokumendi loomist kui ka sellega seonduvaid arutlusi Rahvasteliidus.²⁸

Eesti Vabariigi ja Vene SFNV vahelisi majandus- ja poliitikasuhteid on vaadeldud majandusajaloolased Otto Karma²⁹ ning Jaak Valge³⁰. Eesti ühinemist Rahvasteliiduga, sealseid struktuurüksuseid ja võtmeisikuid on oma uurimistes põhjalikult kirjeldanud Vahur Made³¹ ning Eero Medijainen³². Eesti osa Rockefelleri fondi rahvusvahelises humanitaartöös on oma artiklis käsitlenud Ken Kalling.³³ Humanitaarseid teemasid kahe naaberriiigi suhetes on vaadeldud Helen Rohtmets-Aasa.³⁴ Samamoodi kerkib tugev humanitaarne komponent esile ka Reigo Rosenthal³⁵ raamatus, mis põimib endas Vene Loodearmee loomise, võitlusplaanid, likvideerimise ning sellega Eestisse jõudnud tähnilise tüüfuse ohu.

Omajagu leiab ülevaateid ka Eesti Punasest Ristist. Esimene raamat Eesti Punasele Ristile eelnenud „Ühistöö“ algusperioodist ning kriitilistest oludest Vabadussõja päevil pärineb juba 1927. aastast.³⁶ Punase Risti sünni, struktuuri ja varasemaid abiprojekte on meenutuste läbi kirja pannud arstid Hans Leesment³⁷ ja Boris Voogas³⁸. Seda sama, kuid ligi 70. aasta pikkuse

²⁷ Martin Oja, *Vangide vahetus Eesti Vabariigi ja Nõukogude Venemaa vahel 1920-1923* (bakalaureusetöö, juhendaja PhD Mari-Leen Tammela, Tartu: Tartu Ülikool ajaloo ja arheoloogia instituut, 2016).

²⁸ Oliver Hoole, *Nansen'i pass ja vene pagulased* (bakalaureusetöö, juhendaja PhD Eero Medijainen, Tartu: Tartu Ülikool ajaloo ja arheoloogia instituut, 2017).

²⁹ Otto. Karma, *Eesti Vabariigi majanduspoliitika. Kaks aastakümnet 1919–1939* (Tallinn: UMARA, 1999).

³⁰ Jaak Valge, *Lahtirakendamine: Eesti Vabariigi majanduse stabiliseerimine 1912–1924* (Tallinn: Rahvusarhiiv, 2003).

³¹ Vahur Made, *Eesti ja Rahvasteliit 1921-1934* (magistritöö, juhendaja PhD Eero Medijainen, Tartu: Tartu Ülikool ajaloo ja arheoloogia instituut, 1995); Vahur Made, *Eesti ja Rahvasteliit* (doktoritöö, juhendaja PhD Eero Medijainen, Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 1999); Vahur Made, *Külalisena maailmapoliitikas. Eesti ja Rahvasteliit 1919–1946* (Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 1999).

³² Eero Medijainen, *Saadiku saatus. Välisministeerium ja saatkonnad 1918–1940* (Tallinn: Eesti Enstüklopeediakirjastus, 1997); Eero Medijainen, „Jaan Poska ja Eesti välisdelegatsioon“, *Jaan Poska oma ja meie ajas. Artikleid ja mälestusi*, toim Külle Arjakas (Tallinn: Tallinna Linnaarhiiv, 2010), lk 294–323.

³³ Ken Kalling, „Eesti teadus Rockefelleri Fondi pilgu läbi“, *Ajalooline Ajakiri*, 2 (105), (1999), lk 103–121.

³⁴ Helen Rohtmets, *Eesti kodakondsuse kujunemine: põhimõtted ja praktika* (magistritöö, juhendaja PhD Eero Medijainen, Tartu: Tartu Ülikool ajaloo ja arheoloogia instituut, 2005); Helen Rohtmets-Aasa, *Eesti Vabariigi sisserändepoliitika aastatel 1920–1923* (doktoritöö, juhendaja PhD Eero Medijainen, Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2014).

³⁵ Reigo Rosenthal, *Loodearmee* (Tallinn: Argo, 2006).

³⁶ Eduard Laaman (kokku seadnud), *Ühistöö Eesti riigi loomisel* (Tallinn: Tallinna Õpetajate Selts, 1927).

³⁷ Hans Leesment (koost), *Punase Risti idee sündimine ja Eesti Punase Risti asutamine – Eesti Punane Rist 1919–1929* (Tallinn: Eesti Kirjandusmuuseum, 1929).

³⁸ Boris Voogas, *Esmaabi ja Tervishoid. Eesti Punase Risti samariitide, õdede ja velskrite käsiraamat* (Tallinn: Eesti Punane Rist, 1938).

organisatsiooni tegevuse täiendusega, on oma artiklites lugejateni toonud kaasaegse EPR ridadesse kuulunud epidemioloogid Maido Sikk³⁹ ning Kuulo Kutsar⁴⁰. Üliõpilastöodes on Eesti Punase Ristiga põimunud teemasid uuritud väga põgusalt ning seda peamiselt teiste uurimisobjektide sees. Näiteks on tõlkeõpetuse magistritöö raames EPR ajaloost ja struktuurist lühiülevaate andnud Mariliis Soomäe.⁴¹ Sama on teinud ka Anna Rinaldo, kes oma bakalaureusetöös on rõhu seadnud meditsiiniabi tagamisele ja seda toetanud abiorganisatsioonidele Vabadussõja päevil.⁴²

Kuna käesoleva bakalaureusetöö autor ei ole leidnud mitte ühtegi teist teadustööd Eestis, mis käsitleks Eesti Punase Risti tegevust lahus Vabadussõja keerdkäikudest või annaks analüüsiva ülevaate mõnest eest veetud abiprojektis, on rõhuasetus uurimistöös seatud just täitma antud tühimikku organisatsiooni ajaloos.

Allikad

Töö peamiseks allikmaterjaliks on ajalehtedes Postimees, Päevaleht ning Tallinna Teataja aastail 1921.–1923. avaldatud artiklid Venemaal valitsenud rasketest oludest ning Eesti poolsest humanitaarabi organiseerimisest. 1920ndate alguses ilmunud trükimeediat võis toona pidada üheks juhtivamaks igapäevaelu kujundajaks, mis edastas päevase täpsusega riigi erinevates struktuurüksustes toimuvat. Kõik kolm ajalehte olid päevalehed, mis oma ilnumissagedusega katsid erinäolist lugejaskonda kogu nädala lõikes värske informatsiooniga. Eesti Rahvaerakonna häälekandjateks peetud Postimees ja Tallinna Teataja ilmusid esmaspäevast laupäevani ning parteitu Päevaleht lühikesel perioodil teisipäevast pühapäevani, kuid valdavalt igapäevaselt.

Lisaks tihedale uudistevoole, sai perioodil 1921–1923 kirjutatut pidada võrdlemisi tsensuurivabaks⁴³. Kuna töö keskendub naaberriigis valitsenud olustikule ja abistamisele, mitte nii palju kohalikele poliitilistele diskussioonidele, saab ajakirjanduses avaldatut pidada tugevaks

³⁹ Maido Sikk, „85. aastat Eesti Punast Risti“, *Akadeemia*, 2 (179), (2004), lk 339–353.

⁴⁰ Kuulo Kutsar, „Eesti Punase Risti asutamisest 100 aastat. Eesti Punase Risti tegevuse kõrgperiood 1919–1940“, *Eesti Arst*, 98 (2), (2019), lk 119–125.

⁴¹ Mariliis Soomäe, Eesti-inglise esmaabisõnastik (magistritöö, juhendaja MA Ilmar Anvelt. Tartu: Tartu Ülikool Maailma keelte ja kultuuride kolledž, 2011).

⁴² Anna Rinaldo, *Meditsiiniabi tagamine ja seda toetanud abiorganisatsioonid Vabadussõjas 1918–1920* (bakalaureusetöö, juhendaja Mag.Phil. Helena Sepp, Tallinn: Tallinna Ülikool ajaloo õppetool, 2016).

⁴³ Eesti Vabariigi põhiseaduse § 13 ütleb järgnevat: “Eestis on vabadus omi mõtteid avaldada sõnas, trükis, kirjas, pildis või kujutuses. Seda vabadust võib kitsendada ainult kõlbuse ja riigi kaitseks. Tsensuuri Eestis ei ole.” – Eesti Vabariigi põhiseadus, Peatükk II, *Eesti kodanikkude põhiõigustest, Riigi Teataja*, (09.08.1920), <https://www.riigiteataja.ee/failid/EVPS1920.pdf>, (külastatud 20.03.2021).

põhjaks, mis annab ülevaate päevase täpsusega Vabariigi Valitsuse ja EPR Peavalitsuse poolt vastu võetud otsustest ning tegevustest. Samuti erinevate ühingute või inimeste poolt näljahädaliste toetuseks eraldatud summadest koos toidumoonaga, mis teatud aja jooksul kindlaks määratud kogumispunktidesse jõudsid.

Vaatamata näljaolukorra justkui altruistlikule ja humaansele kajastusele perioodikas on teadustöö autor kirjutatusse suhtunud allikakriitiliselt. Silmas on peetud tõsiasja, et toonases ajakirjanduses võis esineda omajagu sensatsioonijanu näljahädaga seotud kitsaskohtades ning see omakord võis kahandada kirjutatud artiklite tegelikku uudisväärtust.

Uuritaval perioodil ilmus rohkem kui 200 näljahädaga seonduvat artiklit, nendest enamik publitseeriti ajalehes Postimees. Mainitud päevalehes leidis kajastust kõik, mis tundus tärganud humanitaarprobleemi kajastavat nii kodumaa kui ka naaberriikide meedias. Seevastu Päevalehes ja Tallinna Teatajas avaldatul oli rõhuasetus seatud pigem Eestiga põimunud teemadel. Võrreldes Postimehega oli nendes ajalehtedes oluliselt vähem kirjutatud rahvusvahelisel tasandil toimunud nõupidamistest ning arutluste käigus vastu võetud otsustest.

Artiklite autoripoolne valim teadustöösse on 55. Valim sündis allikakriitilisust silmas pidades, samuti langes valik pigem sisutihedamatele ning pikematele artiklitele, mis kirjeldasid näljahäda temaatikat põhjalikumalt. Publitseeritud kirjetest 10 olid Venemaa näljaolukorra kirjeldused, mis olid kajastatud Eesti ajalehtedes. 15 kirjeldasid avalikuseni jõudnud pöördumisi ja samme, mida Eesti Valitus koostöös Eesti Punase Ristiga astus. 30 andsid ülevaate rongidest või toidu- ja manufaktuuripakkidest ning nende teekonnast piiri taha.

Ajakirjandusesse jõudnud informatsiooni toetamiseks on autor kasutanud Eesti Rahvusrhiivis paberkujul säilinud või digitaliseeritud arhiivimaterjale. Nende näol on tegu avalikult vastuvõetud ja omaette koguna registreeritud arhivaalidega, mis pärinevad Riigikantselei, Välisministeeriumi, Eesti Punase Risti ning Moskvas tegutsenud Eesti Saatkonna komplekteeritud dokumentidest.

1. RAHVUSVAHELINE TAUSTSÜSTEEM

1.1 Esimese maailmasõja järel tekkinud ilmakord

Esimese maailmasõja järgne ilmakord oli väga keeruline ja ebamäärane veel mitmeid aastaid peale sõda. Hukkunud oli rohkem kui 8,5 miljonit sõdurit ning 13 miljonit tsiviilisikut, mis teeb koguarvuks pea 22 miljonit surma üle maailma.⁴⁴ Paralleelselt sõjaga põhjustas kahju kõigi aegade suurim pandeemia – Hispaania gripp. Viimane viis 1918.–1920. aastatel lisaks sõjakaotustele hauda 40–50 miljonit inimest.⁴⁵ Rohkete inimkaotuste keskel olid hävinud veel neli varem suurt mõjuvõimu omanud impeeriumi – Venemaa Keisririik, Austria-Ungari Keisririik, Saksa Keisririik ning Osmanite Riik. Suurte impeeriumide häving aitas eeskätt kaasa uute rahvusriikide, sealhulgas Eesti Vabariigi tekkele. Samas tõi selline järsk muutus kaasa arvukalt humanitaarprobleeme, vähemusrahvaid võõrastel territooriumidel ning uusi iseseisvuspüüdeid.

Vähem kui pool aastat peale Esimese maailmasõja lõppu kutsusid Antandi riigid läbirääkimisteks Pariisi kokku rahukonverentsi, millel osalesid 32 riigi delegatsioonid.⁴⁶ Diskussiooni eesmärgiks seati üksmeelele jõudmine rahulepingu tingimusest. Suurt osalejariikide arvu vaadates võiks oletada, et rahulepinguste kindlaksmääramises said kaasa rääkida kõik, kuid tegelikult see nii ei olnud. Euroopa edasise saatuse otsustasid võitjariigid – Prantsusmaa, Itaalia, Suurbritannia ja Ameerika Ühendriigid. Pariisi rahukonverentsi taustal sai nõndanimetatud Suur Nelik kokku leppida viies ettevalmistatud lepingus, mis kõik kinnitasid teistmoodi maailmakorralduse ja muutsid ümber senise maailmakaardi. Versailles, Saint-Germaini, Neuilly, Trianoni ja Sévresi rahulepingud määrasid paika Saksamaa, Austria, Bulgaaria, Ungari ning Osmanite Riigi uued territoriaalsed piirid. Samuti sundisid võitjariigid kaotajaid nende tahtmisest olenemata tunnistama uute rahvusriikide tekkeid, keelustama suhteid varasemate liitlastega, loobuma pääsust teatud piirkondade sadamatele ning leppima kahanenud territoriaalvee aladega.

⁴⁴ John Graham Royde-Smith, „*World War I. Killed, wounded, and missing*“, *Encyclopedia Britannica*, <https://www.britannica.com/event/World-War-I/Killed-wounded-and-missing>, (külastatud 3.04.2022).

⁴⁵ Ülle Parm, Viia Parv, *Nakkushaiguste ja epidemioloogia õpik: tervishoiu valdkonna üliõpilastele* (Tartu: Bookmill, 2017), lk 97.

⁴⁶ Margaret MacMillan, *Paris 1919: Six Months That Changed the World* (New York: Random House Trade Paperbacks, 2003), pp 45.

Eelnevalt mainitute kõrval osutus Esimese maailmasõja kaotajaks ka Venemaa, ametlikult justkui Antandi poolle olnud riik. Venemaa Keisririik ei saanud võitu nautida mitmel põhjusel. 1917. aasta veebruaris alanud revolutsioonisündmused võib paralleelselt ülemaailmse sõjaga pidada üheks esimeseks murekohaks. Petrogradis alanud tööliste streik tegi riigiaparaadile kiiresti selgeks, et rahvas ei soovinud alluda seni kehtinud võimukorrale. Enam ei olnud nõus, et suurem osa tehastes toodetavatest kaupadest ning käibest olid suunatud sõjapidamisse. Tekkinud pahameelt süvendas veelgi inimeste märgatavalt kahanema hakanud sissetulekud ning toiduainete varude otsa lõppemine suuremates linnades. Toiduainete vähesus tõi omakorda kaasa juba olemas olevate kaupade kuuekordse hinnatõusu võrreldes sõjaeelsete hindadega.⁴⁷

Lisaks humanitaarsetele probleemidele tõi tsaarivõimu kukutamine kaasa poliitilise võimu jagunemise ühelt poolt Ajutise Valitsuse ning teisalt revolutsioonisündmuste foonil loodud tööliste ja soldatite nõukogude, eesotsas Petrogradi Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu vahel. Kaksikvõim andis küll võimaluse kõikvõimalikud kodanikuõigused ja vabadused välja kuulutada, kuid tõi kaasa killustumise, vastuolud ning samas tekitas tavakodanikes vale kujutelmi. Usuti, et kõik halb on möödas ja edasi saab minna aina paremaks, kuid tegelikult see nii ei olnud.⁴⁸ Oktoobrirevolutsiooni nime all tuntud riigipööre lõhkus tärganud lootuse täielikult, sest enamlaste võimuhaaramise järel tekkinud relvastatud konfliktid juhatasid sisse viie aasta pikkuse kodusõja.

Mainitud sündmused aina süvendasid juba peaaegu aasta varem alanud dekadentsi. Enamlaste võimuhaaramine tõi kiiresti kaasa sõjakommunismi, mille tulemused avaldasid mõju nii riiklikul kui ka üksikisiku tasandil. Nimelt oli 1918. aasta lõpuks natsionaliseeritud ja range kontrolli alla seatud enamuse suuremahulisi tehaseid.⁴⁹ Tavakodanikele keelati eraettevõtlus, nii töölistele kui ka kaubaveole kehtestati range kontrollrežiim ning sundkorras rekvireeriti põllumajandusest kõik ülejäägid. Keeruline olustik tõi kaasa tootmisnäitajate märgatava languse nii põllumajanduses kui ka tööstuses. Tööstustoodang olid võrreldes sõjaeelse perioodiga langenud 13%-ni ning põllumajandus 50%-ni.⁵⁰ Sõdade tulemusel oli hävinud

⁴⁷ Henrich August Winkler, *The Age of Catastrophe: A History of the West 1914–1945* (London: Yale University Press, 2015), pp. 19.

⁴⁸ Toomas Karjahärm, "Veebruarirevolutsioon ja kaksikvõim", *Eesti Ajalugu V. Pärisorjuse kaotamisest Vabadussõjani*, peatoim Sulev Vahtre, tegevtoim Toomas Karjahärm ja Tiit Rosenberg (Tartu: Ilmamaa, 2010), lk 411-413 (413).

⁴⁹ Paul Craig Roberts, "War Communism": *A Re-examination*, *Slavic Review*, 29 (2), (1970), pp 238–261 (238).

⁵⁰ Raphael R. Abramovitch, *The Soviet Revolution 1917 – 1939* (Madison: International Universities Press, 1962), pp 189.

suurel hulgal ehitisi, tööstusmasinaid, raudteesid ja sildu. Samamoodi kandsid kahju mitmed põllumajanduse toodangut pakkunud tööstusettevõtted, sest nende tooraine oli sõjas hävinud või rüüstetöö käigus kaotsi läinud. Lisaks inimtegevusele ei soosinud saagikasvatust ka pikemat aega kestnud põuaperiood, mis puudutas uuritavatel aastatel kogu Euroopat.⁵¹

Juba 1917. aastal alguse saanud näljailmingud näitasid 1919. aasta kevadel süvenemise märke. Ainuüksi meestööliste päevane kalorivajadus⁵² oli selleks ajaks langenud alla 1600 kcal⁵³, langustrendis olid samuti naiste ning laste päevase energiavajaduse tasemed. Sõjategevuse taustal hakkasid suurem hülpsel tõstma ka nakkushaigused – kõhutüüfus, düsenteeria ning koolera. 1921. aasta alguseks oli nendesse haigustesse elu jätnud ligi 800 000 Vene kodanikku.⁵⁴

Humanitaarsete, sotsiaalsete ning poliitiliste probleemide kasv, põimunult tavakodanike tugeva rahulolematusega võimaldavad endist Venemaa Keisririiki samastada Esimese Maailmasõja kaotajatega. Perioodil 1917–1920 aset leidnud sündmused õõnestasid riiki tugevalt ning juhatasid 1921. aastal alguseks sisse humanitaarkatastroofi, mille tagajärgedega hakkasid tegelema mitmed riigid ning nendes olemas olnud humanitaarorganisatsioonid. Kiiresti asus abistajariikide hulka ka Eesti Vabariik, kes koostöös Eesti Punase Ristiga olid ühed esimesed, kelle näljaabi 1921. aasta augustis abivajajateni jõudis.

1.2 Eesti senine kogemus Venemaaga

Eestlastega asustatud alad läksid Venemaa koosseisu Põhjasõja tagajärjel. Pisut vähem kui kakssada aastat hiljem – 1917. aasta revolutsioonide tulemusena alanud Keisririigi lagunemine andis eestlastele võimaluse hakata ette valmistama muudatusi senises omavalitsuslikus korras ning mõelda ka omariikluse tekkimise võimalustele. Läbi sõdade, Iseseisvusmanifesti ettelugemise ning Tartu Rahu allkirjastamise jõuti lõpuks punkti, kus pindalalt suur naaberriik tunnistas väikese Eesti riigi iseseisvumist *de jure*. Vastastikuse *de jure* tunnustuse andis enamlikule riigile ka Eesti.

⁵¹ Gerard van der Schrier, Richard P. Allan, Albert Ossó, *et al*, „The 1921 European drought: impacts, reconstruction and drivers”, *Climate of the Past*, 17 (5), (2021), pp 2201–2221 (2202).

⁵² Keskmise füüsilist tööd tegeva mehe kalorivajadus ühes päevas on ligikaudu 2800–3000 kcal.

⁵³ Mark Harrison ja Andrei Markevich, *Russia's Home Front, 1914–1922: The Economy* (Coventry: CAGE, 2012), pp 12.

⁵⁴ David Patterson, “Typhus and its control in Russia 1870–1940”, *Medical History*, 37 (4), (1993), lk 361–381 (376).

19. sajandi keskpaigal Eesti aladelt alguse saanud väljarändelaine viis järgneva 60. aasta jooksul idapoolsetele Vene aladele eluaset otsima kümneid tuhandeid inimesi. Selle protsessi tulemusel elas Vabadussõja lõpuks Venemaa Eesti asundustes hinnanguliselt üle 200 000 eestlast, mis teeb umbes 18% kogu tolleaegsest eestlaskonnast.⁵⁵ Eestikeelseid asundusi oli Venemaal võrdlemisi palju, kokku 318.⁵⁶ Neid leidis üle kogu Venemaa – Kroonlinnast Vladivostokini ning Beregovojest Omskini. Suurem osa eestlasi oli koondunud elama valdavalt Loode-Venemaa, Siberi ning Kesk-Venemaa aladele.⁵⁷ Kokku elas mainitud piirkondades hinnanguliselt ligi 100 000 eestlast, neist umbes 50 000 Peterburis või selle lähiümbruses, 40 000 Siberi aladel ja 8 000 Moskvas. Juba mainitud suure kolmiku järel, leidis omajagu eestlasi ka Põhja- ja Lõuna Kaukaasia, Põhja-Venemaa, Kesk-Volga ning Uurali aladel. Hinnanguliselt oli viimastel aladel kokku üle 12 000 eesti keelt kõneleva kodaniku.⁵⁸

Aastatel 1920 – 1923 naases Eestisse hinnanguliselt ligi 40 000 võõrriigis viibinud isikut. Põhiline sisseränne sai alguse Tartu rahulepingu järgselt, mil Vene SFNV-s viibinud Eesti soost inimestel, aga ka teiste rahvustega kodanikel tekkis võimalus hakata taotlema Eesti Vabariigi kodakondsust. Eesti ja Venemaa vahel sõlmitud rahulepingu artikkel IV kohaselt said Eesti riigi kodakondsust taotlema asuda kõik, kes viibisid antud ajahetkel Vene SFNV või Eesti Vabariigi territooriumil, olid vähemalt 18-aastased ja avaldasid soovi saada opteeritud.⁵⁹

Alates 1920. aasta 6. aprillist said soovijad hakata esitama avaldusi Eesti kodakondsuse omandamiseks. Mainitud isikud pidid kohalikule Kubermangunõukogule edastama sooviavalduse kodakondsusele, mida taotletakse. Peale seda pidi viimane edastama dokumendid Moskvas asuvasse Opteerimiskomisjoni. Opteerimise heakskiitmise järgselt väljastati mõlema riigi poolt opteerujale välismaalase elamisluba. Loa alusel tohtis mõlemas riigis viibida maksimaalselt üks aasta, mille järgselt pidi lõppenud olema opteerimisprotsess.⁶⁰

⁵⁵ Helen Rohtmets, „*The repatriation of Estonians from Soviet Russia in 1920–1923: a test of Estonian citizenship and immigration policy*“. *Journal of Baltic Studies*, 42 (2), (2011), pp 169–187 (170).

⁵⁶ August Nigol (kokku seadnud), *Eesti asundused ja asupaigad Venemaal* (Tartu: Eesti Kirjastuse-Ühistu „Postimees,” 1918), lk 10.

⁵⁷ Hill Kulu, *Eestlased maailmas: ülevaade arvukusest ja paiknemisest* (Tartu: Tartu Ülikool, 1992), lk 24.

⁵⁸ August Nigol, (kokku seadnud), *Eesti asundused ja asupaigad Venemaal*, lk 9.

⁵⁹ Tartu rahulepingu IV artikli taustal tekkis Eesti territooriumil viibinud mitte Eesti soost isikutel rahulepingu ratifitseerimise järgselt, võimalus taotlema asuda Eesti Vabariigi kodakondsust. Opteerimistingimused olid samad ka Venemaal viibinud eestlastele, kellele anti võimalus kodakondsuse taotlemise hetkest ühe aasta jooksul kodumaale naasta. – *Rahuleping Eesti ja Venemaa vahel*, Artikkel IX (Tartu: Ed. Bergmanni trükikoda, 1920), lk 8.

⁶⁰ Helen Rohtmets, *Eesti kodakondsuse kujunemine: põhimõtted ja praktika* (magistritöö, juhendaja PhD Eero Medijainen, Tartu: Tartu Ülikool ajaloo ja arheoloogia instituut, 2005), lk 36–37.

Opteerumise lõpuks oli Eesti kodakondsuse endale valinud ligi 80 000 inimest, kuid nendest saabus perioodil 1920–1923 Eesti aladele pelgalt 37 578 inimest.⁶¹

Paralleelselt opteeritutega, said Tartu rahulepingu artikkel IX⁶² taustal õiguse kodumaale saabuda ka Vene SFNV erinevates vangilaagrites kinnipeetud eestlastest sõjavangid, keda 1920. aasta 8. aprilli seisuga viibis piiri taga 1142.⁶³ Eesti ja Vene vangide vahetamiseks loodi mõlema riigi esindajatest koosnev komisjon, mille eesmärgiks seati kindlaks määrata sõjavangide vahetamise kord ja viis. Segakomisjonis tehtud töö tulemusena saabus kodumaale mainitud aastatel tagasi veel 667 meest.⁶⁴

Samuti kerkis Vabadussõja lõppedes Eesti üles ka sõjapõgenike küsimus. 1920. aasta alguseks oli Eesti Vabariigi territooriumile ajutiselt elama asunud pea 20 000 Vene kodanikku. Juba sama aasta jaanuari lõpuks oli nendest tagasi kodumaale saadetud 4043 inimest. Vaatamata sellele jäi antud perioodi järgselt Eestisse elama veel 16 000 inimest, kellest 1921 – 1929. aastatel toimunu naturalisatsiooni korras, võtsid endale Eesti kodakondsuse, ligi 11 685 Vene põgenikku.⁶⁵

Sõlmitud rahulepingu tulemusel alanud mitmed inimesi käsitlevad humanitaarmissioonid juhatasid 1920. aasta keskpaigaks sisse Eesti Vabariigi ja Vene SFNV võrdlemisi head suhted. Vastastikku toimunud opteerumisprotsess, vangide vahetus ja sõjapõgenike küsimuse lahendamine näitasid, et ühise kindla töö tulemusel on võimalik riigis viibinud võõrastele kodanikele luua võrdlemisi mugavad tingimused. Toimunud sündmuste taustal, saabus mõlemasse riiki tagasi palju sõjategevuse tulemusel lahkunud või selle jooksul uue kodakondsuse omandanud isikuid. Lisaks tihedale kodanikurändele ei saa antud peatüki raames kõrvale vaadata esitatud arvulistest väärtustest.

Nii saab öelda, et 1921. aasta alguseks viibis Vene SFNV-s suurel hulgal eesti keelt kõnelevaid isikuid. Kogutud andmete tasaarveldamise tulemusel, võib öelda, et naaberriigis viibis mainitud perioodi alguseks hinnanguliselt 160 000 eestlast.

⁶¹ Виктор Андреевич Маамяги, *Эстонские поселенцы в СССР (1917–1940 гг.)*, (Таллинн: Ээсти раамат, 1976), с 211.

⁶² Tartu Rahulepingu IX artikkel kohustas mõlemaid riike kiiremas korras kodumaale tagasi saatma vastase sõjavange. Artikli lisades on võimalik tutvuda sõjavangid vahetamise korraga, mis hõlmas endas kuute alapunkti. – *Rahuleping Eesti ja Venemaa vahel*, Artikkel IX (Tartu: Ed. Bergmanni trükikoda, 1920), lk 12.

⁶³ Mainitud sõjavangidest 1118 olid rahvaväelased, 24 ohvitserid ja arstid. – Martin Oja, *Vangide vahetus Eesti Vabariigi ja Nõukogude Venemaa vahel 1920–1923* (bakalaureusetöö, juhendaja PhD Mari-Leen Tammela, Tartu: Tartu Ülikool ajaloo ja arheoloogia instituut, 2016), lk 14.

⁶⁴ Reigo Rosenthal, „Sõja tulemused“, Eesti sõjaajalugu: valitud peatükke Vabadussõjast tänapäevani, toim Mart Orav (Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2021), lk 103.

⁶⁵ Martin Oja, *Vangide vahetus Eesti Vabariigi ja Nõukogude Venemaa vahel 1920–1923*, lk 22.

1.3 1921.–1923. aasta näljahäda Venemaal

1921. aastal alanud näljahäda oli üks neljast⁶⁶ suurimast, mis 20. sajandi jooksul Vene rahvast kimbutas. Kokku puudutas nälg ligi 40 kubermangu, millest kõige suuremat kahju kandis Volga, Lõuna-Uurali, Põhja-Kaukaasia ning Ukraina piirkonnad.⁶⁷ Mainitud alade haaratuse tõttu on antud näljahäda ajalookirjutistes käsitletud ka kui Volga piirkonna näljahäda.

Nälg puudutas kahe aasta jooksul pea 40 miljonit inimest, kellest 5 – 6 miljonit pidid selle tõttu oma elu jätma.⁶⁸ 1921. aasta näljahäda peamiseks põhjusteks võib lugeda juba varem mainitud revolutsioonide, sõjakommunismi ja kodusõja loodud tingimusi. Viiteid algavale humanitaarkatastroofile võis leida juba kaks ja pool aastat varem. Esimese maailmasõja lõpupäevil Moskvast viibinud teiste riikide sõjaväelased, said keerulist olukorda omal nahal kogeda. Nii sõdurite kui ka pealinnas elanud kodanike jaoks puudus hoonetes igasugune voolava vee ligipääs, samamoodi olid eluruumide sisetemperatuurid väga madalad. Sellise langenud sisetemperatuuri peamiseks põhjuseks võis pidada vähese küttematerjali olemasolu ning suuri hoonete komplekse, milles leidis arvukaid eluruumides olevaid kahhelahje, mis vajasid kütmist. Kuna soojust ei jagunud kõikidesse eluruumidesse, pidid inimesed improviseerima. Igasse võimalikku tuppa ehitati oma küttekolle ühes ventilatsioonisüsteemiga, milles olev suitsutoru viidi akna või koguni majaseina isetehtud augu kaudu hoonest välja. Külmasurmast pääsemiseks kasutati küttematerjalina igasugust vedelkütust, mis põles ja linnas saada oli. Lisaks küttesüsteemile ja veevarustusele oli kokku varisenud ka kanalisatsioonisüsteem.⁶⁹

Olukord oli kehv teisteski suurlinnades, näiteks oli Petrogradist kodusõja alguseks saanud üks ülerahvastatumaid ning kõrgeimate üürihindade linnu Euroopas. Keskmine tööline pidi kulutama 15–21% oma sissetulekust eluasemele, mis hõlmas endas pelgalt 2–2,5 ruutmeetrilist ruumi või narivoodi kohta lagunenu korteri keldris, paremal juhul pööningul. Selliseid

⁶⁶ Teised kolm: Nõukogude Liidu näljahäda 1932–1933; Leningradi näljahäda 1941–1942; Nõukogude Liidu näljahäda 1946–1947.

⁶⁷ Olga Velikanova, „Aftermath of the Famine: 1922–1923“, *Hunger and Scarcity Under State-socialism*, eds. Matthias Middell and Felix Wemheuer (Leipzig: Leipziger Universitätsverlag, 2012), pp 84–114 (87).

⁶⁸ Вячеслав Александрович Поляков, *Голод в Поволжье, 1919–1925 гг.: происхождение, особенности, последствия*. Диссертация на соискание учёной степени, (Росспэн: Саратов, 2010), с 5.

⁶⁹ Bertrand M. Patenaude, *The Big Show in Bololand. The American Relief Expedition to Soviet Russia in the Famine of 1921* (California: Stanford University Press, 2002), pp 51.

eluasemeid eraldati ühe korteri raames tihtipeale kõrgete vaheseinte või kardinat abi, võimaldades seeläbi tööliste natukenegi privaatsust.⁷⁰

Ülerahvastatus, keerulised elutingimused niisketes ning kehva ventilatsioonisüsteemidega majades, hakkasid ajapikku inimeste tervisele märgatavat mõju avaldama. Lisaks niigi nõrgenenud immuunsüsteemile ei soosinud paremat elujärge ka järjest kahanema hakanud toidulaud, mille peamiseks põhjuseks võis pidada kehvast külvi perioodist ning ilmastikust tingitud põllumajandussaaduste puudujääki.

Sõjakommunismi kolmandaks toimimisaastaks oli talupoegadelt ära võetud palju maad ning vilja, mida nad ise ära ei jõudnud kasutada. Enamlaste kehtestatud majandussüsteemi poolt algatatud teguviisi saab pidada peamiseks tragöödia allikaks. Näiteks oli 1921-1922. aasta näljahäda käes kõige rohkem kannatada saanud Kesk-Volga, Alam-Volga, Uurali ning Kirgiisi provintside talupoegade külvipindala 1920. aasta keskpaigaks vähendatud 45%. Alles jäänud 55% maa pealt konfiskeeriti sama aasta jooksul riigi poolt igasugunegi saak. Ebaõigluse all kannatanud talupojad lootsid, et lähenevad sügis- ja kevadkülv aitavad nende perekonnad uue aasta suveks paremale elujärjele, kuid seda siiski ei juhtunud. Veel raskema olustiku mängis kätte ilmastik, mille vastu omade jõududega enam hakkama ei saadud.⁷¹

20. sajandi üks soojemaid perioode sai Euroopas, sealhulgas Vene SFNV aladel, alguse juba 1920. aasta sügisel, jätkus sama aasta talvel ning kulmineerus 1921. aasta kevad/suveks mitmete kuumalainetega. Temperatuurid kõikusid mainitud perioodil ebatavaliselt soojade väärtuste piirimail. Tekkinud kuumaperioodiga ühes avaldas saagikusele negatiivset mõju veel rekordiline sademete defitsiit.⁷² Lämpete ja kuivade ilmastikuolude tulemusel hävis saagikoristuse eelseks ajaks ligi 25% eelnevalt mulda külvatud põllukultuuridest.

Juba niigi rasked elutingimused ühes ebaõigluse ja keerulise ilmastikuga viisid suurriigi 1921. aasta keskpaigaks näljahädani, millest omadel jõududel välja tulemisel ei uskunud enam keegi. Oma rahvale paremat eluolu soovinud haritlased, võtsid oma edasiste pöördumistega suuna läänemaailma, et viimaseski hädas midagi päästa ja vajalikku abi saada.

⁷⁰ Hubertus F. Jahn, "The Housing Revolution in Petrograd 1917–1920", *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas*, 38 (2), (1990), pp 212–227 (214).

⁷¹ Вячеслав Александрович Поляков, *Голод в Поволжье, 1919–1925 гг.: происхождение, особенности, последствия*, с 6.

⁷² Gerard van der Schrier, Richard P. Allan, Albert Ossó, et al., "The 1921 European drought: impacts, reconstruction and drivers", *Climate of the Past*, 17 (5), (2021), pp 2201–2221 (2202–2212).

1.4 Teave tekkinud näljahädast murrab piiri taha

Hirmus näljahäda, mille ulatavust meie, kes meie väljaspool Vene piire harilikkudes oludes elame, vaevalt ette kujutada suudame, ei ole mitte üksi Vene sisemiseks asjaks, vaid ta on rahvusvaheliseks küsimuseks saanud.

1921.aasta 2.augusti Päevaleht.⁷³

1921. aasta suvel jõudsid maailma avalikuse ette kaks pöördumist erinevate ühiskonnategelaste poolt. Esimese avaliku pöördumise välismaailma tegi Moskva ja kogu Venemaa patriarh Tihhon. 11. juulil saatis patriarh välja kiireloomulise telegrammi New Yorgi parempoolsele peapiiskopile. Tema pöördumine kätkes endas kirjeldusi suurest näljahädast, millele kiiremas korras abi mitte andmine, viib kogu Vene elanikkonna otsejoones hukatusse. Leiba ja ravimeid pidi vaja minema viivitamatult, sest ainul see pidavat lisaks palvetamisele Jumala viha ära hoidma.⁷⁴

Päev hiljem, 12. juulil⁷⁵ saatis Vene kirjanik Maksim Gorki, kes oli valinud Venemaa sisekonfliktis bolševike poole, välja omapoolse pöördumise, mis oli mõeldud Läänemaailma kultuuriinimestele. Tema kirjutatud telegramm jõudis esmalt Berliinis viibinud Saksa näitekirjanik Gerhart Hauptmannini, seejärel Norra teadlase ja Rahvusvahelise Punase Risti juhi Fridtjof Nanseni ning viimaks toonase Ameerika Ühendriikide kaubandusminister Herbert Hooverini.⁷⁶ Oma kirjas mainis Gorki Vene SFNV steppides asetleidva ikalduse suurust, samuti isiklikku nägemust eelnenud sõjakoledustest. Sarnaselt patriarhile jõudis ka Gorki tõdemusele, et Vene rahvas vajas sellises rüüsuvas ja raskes olukorras välisabi toidu ja medikamentide näol.⁷⁷

14. juulil jõudis Venemaale tagasi esimene telegramm, mida võis lugeda konkreetseks vastuseks neile kahele kirjale. Fridtjof Nansen seadis oma kirjas olulisele kohale ameeriklased. Tema sõnul olid Ameerika Ühendriigid ja sealsed abiorganisatsioonid ainukesed, kelle hea seisukord ning varasemad humanitaarabi missioonide kogemused võimaldaksid Venemaale

⁷³ „Kohutav näljahäda Venemaal“, *Päevaleht*, 2. august 1921, lk 2.

⁷⁴ „Copy of Telegram Received by Doctor Nansen July 13, 1921“, *Office of the Historian*, <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1921v02/d776>, (külastatud 10.01.2022).

⁷⁵ Richard B. Spence poolt välja antud raamat „*Wall Street and the Russian Revolution: 1905–1925*“ mainib kuupäeva 13. juuli 1921.

⁷⁶ Paul Julian Weindling, *Epidemics and Genocide in Eastern Europe 1890–1945* (Oxford: Oxford University Press, 2000), pp 154.

⁷⁷ „Die große russische Mitte. Ein Hilferuf Maxim Gorki“, *Berliner Volkszeitung*, 18. juuli 1921, s 2.

küsitavat abi pakkuda. Siiski esines telegrammi saatja arvates abiandmist takistavaid tegureid, kiiremas korras pidi tema arvates lahenema ameeriklastest sõjavangide küsimus. Abist mitte ilma jäämiseks soovitas Nansen koheselt vabastada Vene SFNV erinevates kubermangudes kinni peetud sõjavangid. Oma pöördumise lõpetas Nansen siiski positiivsel noodil – ta lubas endast olenevalt teha kõik, et vajalik abi kiiremas korras kriisipiirkondadesse jõuaks.⁷⁸

22. juulil tegi mainitud teemal Ameerika Ühendriikide riigisekretär Charles Evens Hughesi poole oma pöördumise Herbert Hoover⁷⁹. Ta juhtis oma kirjas tähelepanu sellele, et juba kuus nädalat varem oli Hoover avaldanud soovi aidata Vene SFNV näljas olevaid lapsi ning meditsiiniabi vajavaid isikuid. Ta toonitas, et sellest ajast on olukord Venemaal muutunud aina keerulisemaks ja vaatamata Venemaa enda rumalusele, oleks abi andmisest keeldumine süütute inimeste edasise saatuse suhtes äärmiselt karm.⁸⁰

American Relief Administrationi (edaspidi ARA) juhi suur soov aidata ning oskus läbirääkimisi pidada viisid kiiresti selleni, et juba 20. augustiks oli Nõukogude Valitsus valmis alla kirjutama pikemale humanitaarabi koostööle.⁸¹ Ameerika Ühendriigid olid seetõttu näljahäda leevendamiseks valmis riigikassast eraldama suuri summasid vajaliku abi organiseerimiseks ja selle kohale toimetamiseks. Esimene ameeriklaste toiduvarustuslaev *SS. Phoenix* jõudis Petrogradi 1. septembril. Saadetist vastu võtnud endine teadlane, Carlton Bowden sai Hooveri poolt loa kauba lahti pakkimiseks. Juba 6. septembriks oli saadetud abiga Petrogradis (10. augustil ka Moskvast) avatud esimesed ameeriklaste loodud ühisköögid, mis lähinädalate jooksul toitlustasid tuhandeid ikalduse käes kannatanud kodanikke.⁸²

Seda, milline oli Ameerika Ühendriikide edasine panus näljahäda leevendamisse, teadustöö autor antud peatükis enam ei puuduta. Küll aga oleks ameeriklaste kopsaka panuse

⁷⁸ “Copy of Telegram Sent by Doctor Nansen [to Maxim Gorky], July 14, 1921”, *Office of the Historian*, <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1921v02/d776>, (külastatud 10.01.2022).

⁷⁹ Lisaks Ameerika Ühendriikide kaubandusministri ametikohale oli Hoover samaaegselt ka American Relief Administration (ARA) juht. ARA näol oli tegu endise United State Food Administratsioniga, mis uue nime all hakkas toidu- ja humanitaarabi Euroopas pakkuma juba 1919. aastast.

⁸⁰ “The Chairman of the American Relief Administration (Hoover) to the Secretary of State”, *Office of the Historian*, <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1921v02/d777>, (külastatud 11.01.2022).

⁸¹ Kimberly A. Lowe, „Humanitarianism and National Sovereignty: Red Cross Intervention on behalf of Political Prisoners in Soviet Russia, 1921–3“, *Journal of Contemporary History*, 49 (4), (2014), pp. 652–674 (666).

⁸² Bertrand M. Patenaude, *The Big Show in Bololand. The American Relief Expedition to Soviet Russia in the Famine of 1921*, pp 52–53.

ilmestamiseks mõistlik mainida kogu selle humanitaarmissiooni maksumust, milleks oli ligi 60 miljonit dollarit.⁸³

Sarnaselt Hooverile, sai 30. augustil Nõukogude võimu poolse loa Euroopa poolset abi näljakannatajatele korraldama hakata ka Fridtjof Nanseni juhitud Rahvusvahelise Venemaa Abistamise Komitee (ing.k. *International Committee for the Relief of Russia – ICRR*).⁸⁴ Viimase näol oli tegu sisuliselt Euroopa Punaseid Riste hõlmava katuseorganisatsiooniga, mis soovis ühise eesmärgi nimel koondada erinevate riikide varasemad humanitaarmissioonide kogemused ning rahakoti. Ühiselt eraldati kokku hinnanguliselt 15 miljonit dollarit. Kui Ameerika Ühendriigid avaldasid soovi aidata kõiki keerulistes oludes vaevlevaid mainitud territooriumil viibinud kodanikke, siis Rahvusvaheline Venemaa Abistamise Komitee seevastu seadis rõhuasetuse oma spetsiifikale – abi anti vähemustele, kelleks peeti puuetega inimesi, lapsi ning vanureid.⁸⁵

1.4.1 Ameeriklaste välisabi Eestile

Ameerika Ühendriikide välisabi ei maksa alahinnata ka Eesti Vabariigi kujunemisaastate juures. Vabadussõja raskeimatel päevadel Eestile appi tulnud Ameerika Punase Risti saadetised aitasid meie kodumaal ära hoida hullemat. Juba alates 1919. aasta aprillikuust saabus aurikutega Tallinna sadamatesse mitmeid saadetisi, millest võis leida nii medikamente, sidumismaterjali, riideid, voodipesu, toiduaineid ning isegi sanitaarausid. Abi jagati Eesti Punase Risti ja omavalitsuste tiheda koostöö tulemusel üle Eesti laiali üpris kiiresti. Vajaliku abi jõudmist tavakodanikeni soodustasid hästi suurlinnadesse loodud abiandmis- ja toitlustuspunktid, mille kaudu oli näiteks esimese aasta jooksul Tallinnas toetus saanud ligi 47 000 abivajajat.⁸⁶

⁸³ Bertrand M. Patenaude, “Hoover Archives: Food as a Weapon”, Hoover Digest Research and Opinion on Public Policy, eds. Peter M. Robinson (California: The Hoover Institution on War, Revolution and Peace, 2001), pp 67–75 (73).

⁸⁴ Kimberly A. Lowe, „*Humanitarianism and National Sovereignty: Red Cross Intervention on behalf of Political Prisoners in Soviet Russia, 1921–3*“, pp 666.

⁸⁵ Lyudmilla V. Klimovich, Valery V. Suviriv and Leonid A Shaipak, “International Committee Of Red Cross: Supporting, Protecting, And Providing Medical Care To Russian Emigrants In The 1920s–1930s”, https://romj.org/2020-0420?fbclid=IwAR1idoPaIM_ODSXzNJiCMVKILBu7DRerZiI-mAUZXQe3XxCEhD8WQtfpHW0, (külastatud 10.03.2022).

⁸⁶ Boris Voogas, *Esmabi ja Tervishoid. Eesti Punase Risti samariitide, õdede ja velskrite käsiraamat* (Tallinn: Eesti Punane Rist, 1938), lk 522.

Lisaks saadetud abile eraldati sama aasta suveks Herbert Hooveri eestvedamisel Eestile veel 4,5 miljonit dollarit krediiti. Saadud laen andis Vabariigi Valitsusele võimaluse Ameerika Ühendriikide või Ameerika sõjaväe Euroopa laudude kaudu osta vajalikku toitu. Soetatud toit jagati kiiremas korras laiali rindel olnud sõdurite ning tsiviilisikute vahel. Laenuga ühes tehti Hooveri fondi kaudu Eestile teinegi märkimisväärne heategu, seepuhku riigi kõige pisematele kodanikele. Juba varem loodud toitlustuspunktides hakati lastele eelisjärjekorras jagama sooja toitu ning kodudesse saatma ka päevaseid toidupakke.⁸⁷

Sellist ameeriklaste poolt Eestile, 1919. aasta aprillikuust kuni 1922. aasta juulikuuni, pakutud suuremahulist välisabi ei tohiks tähtsusetuks pidada ka 1921.–1922. aasta Vene SFNV valitsenud näljahäda kontekstis. Ameeriklaste poolt eestlastele loodud head tingimused, võimaldasid Vabadussõja lõppedes mõelda kodumaa piiridest välja. Nii jäidki huviorbiiti Venemaa raskesti kannatavates näljapiirkondades viibinud ja tühja kõhtu taluma pidanud rahvuskaaslased, kellele otsustati appi minna. Kuna Ameerika Ühendriigid pakkusid mainitud perioodil abi lisaks veel teistelegi Balti riikidele. Võib oletada, et eestlaste kiiret reageerimist Venemaale appi minna, soodustasid ka soov ennast abistajariigile tõestada kui üht iseseisvat, toimivat ning heatahtlikku riiki.

⁸⁷ Olavi Arens, “Wilsonianism ilma Wilsonita: Ameerika Ühendriigid ja Eesti, 1918–1922”, *Ameerika sajand. USA ja Eesti suhete sada aastat*, koost. Kaarel Piirimäe ja Mart Kuldkepp (Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2022), lk 19–44 (33).

2. EESTI ASTUB ABISTAJA ROLLI

2.1 Teave näljahädast jõuab Eestisse

Juba alates 1921. aasta maikuust hakkas Eesti ajalehtedes ilmuma artikleid Venemaal üha keerulisemaks muutuvatest oludest. Detailsete kirjelduste jõudmine kodumaa häälekandjatesse oluliselt varem kui läänemaailma ajalehtedesse võis tingitud olla geograafilisest lähedusest. Lisaks sellele toimus pidev suhtlus ja ränne kahe naaberriigi vahel. Nii olid enamuse artiklite kirjutajateks või nendes mainitud isikuteks eestlased, kes ise olid äsja Venemaalt tagasi kodumaale saabunud ning oskasid oma nägemust valitsenud näljaolukorrast detailselt lugejatele tuua. Mainitud isikud soovisid valdavalt jääda anonüümseks, kuid leidis ka mõtteavaldusi, kus kirjade lõppu oli lisatud initsiaale või koguni antroponüüme.

Üheks esimeseks Venemaal 1921. aasta alguses valitsenud olukorra esile tõstjaks Eesti ajakirjanduses võis pidada baltisaksa juurtega Ewald Ammendet, kes töötas ajalehe *Revaler Bote* tegevdirektorina.⁸⁸ Tegu oli poliitiku ja publitsisti, kes juba 1920. aastal puudutas oma mitmes teoses⁸⁹ Peterburi ja Volga piirkonnas elavate inimeste näljakannatusi, rõhutades sealjuures aina suureneva kriisi võimalikkust juba mainitud maa-aladel, kuid ka üle kogu Vene SFNV.⁹⁰ Ammende suurt huvi inimesi aidata märkasid 1921. aasta alguses riigivanemaks saanud Konstantin Päts ning Eesti Punane Risti esindus. Nii saadeti ta 1921. aasta alul 6. nädalaks korrespondendiks Moskvasse, hankimaks informatsiooni Vene vanglates olevate eestlaste heaolu kohta.⁹¹

Ammende pöördumine laiema avalikuse ette publitseeriti 9. mai Päevalehes⁹², vahetult peale seda, kui ta oli ülesande täitmise järgselt kodumaale naasnud. Oma kirjas viitas ta esmalt Venemaa majanduslikule olukorrale, mis oli suure kriisi lävepakul. Kogu senine külvipindala oli 40% ulatuses vähenenud ning põllusaaduste hulk langenud 25%. Ammende toonitas enamlaste võtmerolli läbi kukkunud majanduspoliitikas, sest just nemad olla hävitanud ja ära kasutanud kogu Venemaa senise varanduse, millest nüüd üksnes riismed järel olid. Ka Moskva vanglates, kus sõjavangidega käituti küll humaanselt, kuid toiduhulga vähesuse tõttu ei

⁸⁸ Martyn Housden, *Cosmopolitan Entrepreneurs: Culture, Mobility and Survival among Baltic German Family Businesses in the Twentieth Century* (Lüneburg: Nordost Institut, 2019), pp 11.

⁸⁹ Ewald Ammende, *Die Hilfsaktion für Petersburg* (Riga: Ruetz, 1920); Ewald Ammende, *Die Agonie einer Weltstadt. Helft Petersburg!* (Riga: Ruetz, 1920).

⁹⁰ Ewald Ammende, *Human life in Russia* (London: G. Allen & Unwin Ltd, 1936), pp 9

⁹¹ *Ibid.*, pp 13–14.

⁹² „Abiandmine Venemaal kannatajale“, *Päevaleht*, 9. mai 1921, lk 2.

suudetud siiski täita ühe inimese päevast toidunormi. Samasugune näljaolukord pidi valitsema teistes Vene linnades, kus surm ei halastavat enam isegi lastele ega haigetele.⁹³

Vene kirjaniku, enamlaste poolele pöördunud Maksim Gorki volitusel kutsus Ammende Petrogradis valitsenud olukorra leevendamiseks kaasmaalasi kiiresti appi nälgivale Vene elanikkonnale, eestkätt haritlastele, toiduaineid ja riideid saatma. Saadetised soovitati range kontrolli tõttu adresseerida kingitusena Gorkile, kes siis pakid hiljem abi vajajateni toimetaks.⁹⁴

26. mai Postimees viitab juba suurenema hakanud toidukriisile Moskvast. Toiduainete hinnad vabal turul olid tõusnud nii kõrgeks, et teenijad ning isegi ametnikud enam moona koju osta ei suutnud. Endised korralikud ametnikud jätsid töökohustused kõrvale ning läksid tänavatele meelt avaldama, see kõik tõi omakorda kaasa suurenenud järelevalve ühiskonnas.⁹⁵

Pisut rohkem kui nädal aega hiljem, 8. juunil ilmus ajalehes Tallinna Teataja artikkel enamlaste päevamuredest. Rajariigid olid senise vaenlasega rahu sõlminud ning isegi Inglismaa Venemaad *de facto* tunnustanud. Kasvulava paremaks ühiskonnaks oli varasemaga võrreldes ideaalne, kuid vaatamata sellele kostus rahulolematust pea igas ringkonnast. Rahuolematust sünnitas mässu, mida enamlaste ajalehed pidasid Petrogradis valitsenud näljaolukorra tulemuseks. Mässajatele peeti süüks linnadesse abiks mõeldud 6 miljoni puuda⁹⁶ vilja ära põletamist. Olukord oli kehv ka teistes linnades, kus lisaks näljale hakkasid maad võtma koolera ja tüüfus. Paralleelselt kõige muuga oli põranda alt välja tõusnud neljaski enamlaste vaenlane – usuline liikumine. Kommunistid tunnetasid usu näol hädaohtu võimule ja tegid kõik selleks, et vägivalla või pilke läbi religioossust maha suruda.⁹⁷

Järgnevad kirjeldused Venemaa oludest jõudsid lugejateni vähem kui kuu aega hiljem, ajal, mil nälg oli Venemaa linnades jõudnud haripunkti. 13. juulil Päevalehes kirjeldab tundmatu isik viljasaagi täielikku hävingut ja inimasside kogunemisi raudteejaamadesse, et sealt leivarohkematesse piirkondadesse liikuda. Märkimist leiab rahva pahameele suundumine Valitsuse vastu ning kaevandustöölise töö täielik peatamine ligi 100 Lõuna-Venemaa kaevanduses.⁹⁸ Päev hiljem, 14. juulil ajalehes Postimees avaldatud kirjutis loob kuvandi koletuslikust seisukorrast Volga-äärsetes kubermangudes: inimesed olid suures näljas asunud

⁹³ *Ibid.*

⁹⁴ *Ibid.*

⁹⁵ „Toidukriis Moskvast“, *Postimees*, 26. mai 1921, lk 1.

⁹⁶ 1 puud = 16, 3811 kg.

⁹⁷ „Enamlaste päevamured“, *Tallinna Teataja*, 8. juuni 1921, lk 6.

⁹⁸ „Nälg Venemaal“, *Päevaleht*, 1. juuli 1921, lk 1.

samme Moskva poole seadma. Sinna oli teel süüa hankima pea 14 miljonit, Siberi poole 4 miljonit ning Turkestani⁹⁹ 2 miljonit inimest.¹⁰⁰

1. augusti Postimehes muutuvad kirjeldused näljahädast juba oluliselt täpsemaks. Põua ja näljapiirkond ulatus Põhja-Kaukaasiast Vjatka kubermanguni¹⁰¹ ning hakkas vaikselt jõudma ka Põhja-Venemaale. Lisaks Moskvale olid näljarändajad sammud seadnud Siberi poole, seda eriti varasemalt Simbirski, Saratovi ning Samara kubermangudes resideerunud kodanikud. Teel sihtkohta oli maha põletatud ning röövitud kõik, mis võimalik. Rändajate seas möllavat koolerat ei olnud enam kuidagi võimalik ohjeldada, sest appi saadetud meedikud olid, kas laiali jooksnud või surnud, viimane nähtus oli kahjuks sagedasem. Lisaks meditsiinipersonalile ja rändajate ohjeldamiseks appi saadetud sõjaväele, lebasid suurte teede ning raudteejaamade ääres mitme kümneid laipade virnasid, kus igas võis üle lugedes leida 500–800 inimese surnukeha. Näljapiirkonnast läbisõitnud rongid üritasid midagigi veel päästa, võttes endaga kaas võimalikult palju lapsi. Üks selline salk olla isegi juba Petrogradi jõudnud ning seal abi hakanud saama.¹⁰²

Ülevaated näljahädast jätkuvad järgmisel päevalgi, mil Päevalehes publitseeritakse järjekordne artikkel olukorrast Venes. Selles kirjutatakse, et inimesed surevad hulgakaupa, nende lahkamisel selgub kurb tõsiasi nende viimasest menüüst, millega nad ennast toitnud oli: puukoored ja -lehed. Olukord olla nii kaugele arenenud, et pääsemislootust nähti ehk ainult väikelastel, sest vanurid ning täiskasvanud olid nende elude arvelt, enda omast valmis loobuma. Nimetatud artikli lõpus pöörab tundmatu autor esimest korda avalikuse tähelepanu küsimusele, mida peaks Eesti Venemaa abistamiseks ette võtma. Selleks ajaks oli Eesti Valitsus juba avaldanud soovi Vene SFNV-le appi minna (millest järgmises alapeatükis). Kirjutise autor soovitas siiski Eesti Valitsusel olla väga ettevaatlik – ühelt poolt enda toiduvarude säilitamise osas ning teisalt soovitas ta näljarändajatele ruttu süüa saata, sest ainult see hoiaks kontrolli all nende jõudmist Eesti riigi piirini.¹⁰³

5. augusti Postimees pööras tähelepanu põuale, mis olla hävitanud suvi- ja talivilja isegi Venemaa kõige viljarikkamates piirkondades. Aladel, kus saak veidikenegi veel säilinud oli, hävitasid alles jäänut rohutirtsud. Rõhutati, et lisaks Vene asulatele oli nälg jõudnud ka Eesti asundustesse üle terve Venemaa. Mõnes sellises piirkonnas leidis veel toitu, kuid see

⁹⁹ Tänapäeva Kasahstan.

¹⁰⁰ „Näljahädaliste rändamine Wenemaal“, *Postimees*, 14. juuli 1921, lk 2.

¹⁰¹ Tänapäeva Kirovi oblast ning Udmurdi Vabariik.

¹⁰² „Suur näljahäda Wenemaal“, *Postimees*, 1. august 1921, lk 1.

¹⁰³ „Kohutav näljahäda Wenemaal“, *Päevaleht*, 2. august 1921, lk 2.

rekvireeriti armutult enamlaste poolt. Selline tegevus näitavat vaid komissaride saamatust, oskamatust ja omakasupüüdlisust, mis tegelikult ei lahendanud tekkinud olukord absoluutselt. Ka selles artiklis teatati, et mitmed riigid olla hakanud abiandmist Venemaa näljahädalistele organiseerima, sealjuures ka Eesti. Valmis oldi ära andma osa oma piskust, seda kõike selleks, et eestlastest suguvennad koos teistega massiliselt võõral maal ei hukkuks. Esmakordselt ilmus lugejateni ka kaart¹⁰⁴ näljaikalduse suurusest ja täpsematest piirkondadest.¹⁰⁵

2.2 Eesti Valitsus, avalikkus ja Punane Rist asuvad tegutsema

On tähelepanemisväärne, et see maa, kes rohkem kui ükski teine on tunda saanud kõiki enamlaste okupatsiooni hirmutegusid, nüüd oma paremate esitajate ühel meelel on otsustanud seda rahvast aidata, kellega ta veel hiljuti on rasket sõda pidanud. Ja töepoolest, Venemaa aitamise ettepaneku tegi kindral Laidoner, seesama, kes terve rahva vaimustatud toetusel sundis oma võitudega vaenlasi 1920. aastal jaanuarikuu rahu tegema.

1921. aasta 3. septembri Postimees¹⁰⁶

Eesti avalikkus sai Moskva ja kogu Venemaa patriarhi Tihhoni pöördumisest teada 18. juulil¹⁰⁷, mil ajalehes Postimees ilmus lühikene artikkel palvega koheselt asuda organiseerima abiandmist näljas olevatele inimestele. Tollel päeval veel pelgalt mõnelauseline üleskutse muutus paar päeva hiljem karmiks reaalsuseks. 20. juuli hommikul avalikustati Tihhoni saadetud telegramm¹⁰⁸ täies mahus¹⁰⁹. Maksim Gorki pöördumist Eesti ajalehed ei avaldanudki. Põhjus selleks võis olla juba sama aasta mais Ammende kaudu edastatud abipalvetes.

Venemaal aina hoogu koguva humanitaarkriisi kirjelduste ning sealt lähtuvate abipalvete tulemusena asus Vabariigi Valitsus kiiresti näljaabi organiseerimist korraldama. 27. juuliks oli tehtud kindel otsus – Eesti Vabariik soovis näljahäda käes vaevlevale Venemaa rahvale appi minna. Valitsuse otsusega hakati juba samal päeval moodustama erikomisjoni, mis võtaks enda

¹⁰⁴ Vt. lisa 1.

¹⁰⁵ „Näljahäda puhul Venemaal“, *Postimees*, 5. august 1921, lk 2.

¹⁰⁶ „Itaalia leht Eesti abist Venemaale“, *Postimees*, 3. september 1921, lk 1.

¹⁰⁷ „Abiandmine Venemaa näljahädalistele“, *Postimees*, 18. juuli 1921, lk 1.

¹⁰⁸ Telegrammi tõlkega on võimalik tutvuda lisa 2.

¹⁰⁹ „Venemaa palub Ameerikalt ja Inglismaalt abi nälja vastu“, *Postimees*, 20. juuli 1921, lk 2.

peale kõik abiandmise korraldamisega seonduvad küsimused¹¹⁰. Erikomisjon loodi kiiresti, 31. juuliks oli nimekiri komisjoni kuuluvate liikmete asjus selge. Sellesse määrati siseminister Karl Einbund, rahaminister Georg Vestel, välisminister Ants Piip ning kaubandus-tööstusminister Juhan Kukk.¹¹¹ Paralleelselt erikomisjoni loomisega tehti 30. juulil toimunud Riigikogu Vanematekogu koosolekul ühehäälneline otsus lähapäevil alustada ka üleriigilise teavitustööga ning inimeste tähelepanu suunamisega toiduainete varumise asjus naaberriigi näljahädalistele.¹¹² Võiks oletada, et antud informatsiooni hõlmav pöördumine laiemal avalikuse ette toimus koheselt, kuid tegelikult see nii ei olnud. järgnevatel päevadel ei jõudnud ajaleheveergudel tavakodanikeni mitte ühtegi pöördumist.

Erikomisjon leidis, et õige ja tõhus oleks abiandmine Vene kodanikele koordineerida läbi suurema struktuuriüksuse. Nii esitasidki nad päev hiljem toimuma pidanud Eesti Punase Risti (edaspidi: EPR) Peavalitsuse koosolekuks ettepaneku, kus mainisid, et EPR võiks edasised organiseeritava abiga seonduvad küsimused ning tegevused enda peale võtta. 1. augustil tõstataski dr. Hans Leesment Eesti Punase Risti Peavalitsuse koosolekul¹¹³ päevakorrapunktina üles Venemaa näljahädalistele organiseeritava humanitaarabi koordineerimise küsimuse. Peavalitsuse ühine otsus oli esitatud ettepanekule vastata jaatavalt. Positiivne vastus viis kiiresti 12-liikmelise näljakomitee loomiseni Tallinnas. Juba samal koosolekul seati üles nimed, kes võiks loodava komitee ridadesse kuuluda. Mainitud isikute seast võis leida erinevate valdkondade inimesi, alates ministritest kuni piiskopi ning riigi raudteeülemeni välja¹¹⁴ Pelgalt pealtvaatajateks ei tahetud jätta ka teistes Eesti linnades olevaid EPR-i Seltse. Nii tehtigi ettepanek, et kõikides Eesti linnades võiks luua Venemaa näljahädaliste abiandmisega tegelevad 5-liikmelised osakonnad, mis jääksid Tallinna komisjoni alluvusse.¹¹⁵

5. augustil pöördus dr. Leesment Vabariigi Valitsuse juhi Konstantin Pätsi poole selleks, et teavitada teda 1. augustil toimunud EPR Peavalitsuse koosolekul vastuvõetud otsustest. Lisaks esitas doktor riigivanemale konkreetse palve asuda tal Tallinnas loodava komitee juhatajaks. Nii EPR Peavalitsuse kui ka dr. Leesmenti arvates oli kõrgel tasemel juhi võtmine Venemaa

¹¹⁰ Rahvusarhiiv (edasi RA), ERA.31.3.15370.1: Vabariigi Valitsuse otsus komisjoni moodustamise kohta Nõukogude Venemaa näljahädaliste abistamiseks, 31. juuli 1921.

¹¹¹ „Wene näljahäda. Eesti abi Wene näljahädalistele. *Postimees*, 5. august 1921, lk 1; „Eesti abi Wene näljahädalistele“, *Päewaleht*, 5. august 1921, lk 1.

¹¹² „Wenemaa näljahädalistele abiandmine“, *Postimees*, 1. august 1921, lk 1.

¹¹³ Koosolekul osalesid EPR esimees Hans Leesment ning liikmed Konstantin Pedusaar, Boris Voogas, Franz Kogel ja Oskar Amberg.

¹¹⁴ Mainitud isikute seas olid Konstantin Päts, Hans Leesment, Rudolf Renning, Anton Uuesson, Eduard Kübarsepp, David Sarva, Villem Reinok, Jakob Kukk, Martin C. Luther ning kodanikud Jaan Teetsov, August Janson, ning August Jürmann.

¹¹⁵ RA, ERA.31.3.12988: Eesti Punase Risti Peavalitsuse koosoleku protokoll, 1. august 1921.

näljahädaliste komitee juhatajaks suure tähtsusega, sest see tagavat organisatsioonile kindlustunde nii riiklikul kui ka rahvusvahelisel tasandil.¹¹⁶ Pelgalt mõne tunni möödudes oli Vabariigi Valitsus teinud otsuse – EPR sai enda peale näljaabi korraldamise. Nende poolset abi pidi hakkama organiseeritama koheselt, sest surm ajale enam ei halastavat.¹¹⁷

Juba sama päeva õhtuks seadis Vabariigi Valitsus rahaminister Georg Vesteli ülesandeks *Rahaministri ajutise valitsemise korra* §12 baasil eraldada riigikassast 10 miljonit Eesti marka EPR-i poolt organiseeritava abi kompenseerimiseks. Eraldatud raha võis kasutusele võtta koheselt, kuid selle jagamine pidi toimuma riigikontrolli valvsa silma all. Kuna organisatsiooni kanda oli ennekõik ainult näljaabi korraldamisõigus koos erinevate korjanduste välja kuulutamise ning alaorganisatsioonide loomisega, ei saanud nad eraldatud rahale mingisugust ligipääsu ja õigust seda iseseisvalt laiali jagada.¹¹⁸ EPR sai sellel päeval veel kaks teistki annetust. Viljandi Põllumeeste Seltsi kaubanduse osakond eraldas Vene rahva toetuseks 3000 puuda rukist¹¹⁹ ning Vabariigi Valitsus 900 puuda kartulit¹²⁰.

10. augustiks oli EPR Peavalitsuse juurde asutatud Vene näljahädaliste abi organiseeriv komitee, mille esimeheks seati dr. Hans Leesment, asetäitjateks dr. Boris Voogas ja haridusminister Heinrich Bauer.¹²¹ Lisaks juba mainitud isikutele kuulusid komiteese veel 10-liiget, kes kõik kattusid 1. augustil EPR Peavalitsuse koosolekul välja pakutud või ise soovi avaldanud isikute nimedega. Juba samal päeval kokku kutsutu koosolekul sai selgeks, et abiandmisrong 20 vaguniga võiks Venemaale välja sõita juba sama nädala lõpus. Selle plaaniga ühes pandi paika ka rongiga kaasa minev 5-liikmeline komisjon, kuhu määrati kaks EPR, kaks Vabariigi Valitsuse ning üks riigikontrolli esindaja.¹²²

Esialgne plaan rong koos vagunitega hiljemalt 14. augustil Moskva poole teele saata, siiski ei õnnestunud. 15. augustil toimunud EPR Peavalitsuse koosolekul sai selgeks esialgse abiandmise pidurdumise üks põhilistest asjaoludest. Nimelt, teatas Boris Voogas koosolekul, et Vene välisasjade rahvakomissari asetäitja Maksim Litvinovi saabumine esimese rongi saatemeeskonnaliikmeks Tallinna viibib.¹²³ Paralleelselt Moskva poole väljuva rongi

¹¹⁶ RA, ERA.31.3.12988: Peavalitsuse esimehe kiri Riigiwanemale, 5. august 1921.

¹¹⁷ „Wenemaa näljahädalistele“, *Postimees*, 6. august 1921, lk 3.

¹¹⁸ RA, ERA.31.3.12988: Vabariigi Valitsuse otsus, 5. august 1921; „Suur näljahäda Wenemaal“, *Postimees*, 6. august 1921, lk 1.

¹¹⁹ „3000 puuda rukkid nälgivale Wenemaale“, *Postimees*, 5. august 1921, lk 1.

¹²⁰ „Abi Wene nälgivale rahvale“, *Postimees*, 8. august 1921, lk 1.

¹²¹ Boris Voogas, *Esmaabi ja Tervishoid. Eesti Punase Risti samariitide, õdede ja velskrite käsiraamat*, lk 540.

¹²² „Eesti abi korraldamine Wene näljahädalistele“, *Postimees*, 10. august 1921, lk 2

¹²³ RA, ERA.2048.1.2: Eesti Punase Risti Peavalitsuse koosoleku protokoll, 15. august 1921.

saatjameeskonna hilinemisega Tallinna, võis protsessi pidurdumise juures olla teinegi põhjus. Veel 10. ja 16. augustil tegi Vabariigi Valitsus ajaleheveergudel mitmeid üleskutseid, milles kutsuti kaasmaalasi üles Vene rahvast ning eestlastest suguvendi aitama.¹²⁴ Samamoodi toimus aktiivne teavitustöö ja korjandus ka kodanikutasandil. 18. augustil kutsus isik, kelle pseudonüüm oli Lark Olson¹²⁵ lugejaid pöörama suuremat tähelepanu abiandmise suunamisele ning vajaliku abi kogumisele eestlastest optantidele, Eesti kodakondsuteta isikutele ning Moskva vanglates kinni peetavate sõjavangidele.¹²⁶ Lisaks üleskutsetele, mis kätkesid endas toidumoonu annetamist, toimus aktiivne raha kogumine ka heategevuskontsertide näol. Esimene sellelaadne kontsert pidi toimuma 21. augustil Tartus Bürgermuse hoones.¹²⁷

Maksim Litvinoviga ühes määrati abirongiga Moskva poole sõitma kuus varasemalt välja valitud esindajat. Lisaks raudtee personalile ja ühele riigikontrolli esindajale, kuulusid teele läinute sekka ekspeditsiooni juhatajaks määratud Oskar Amberg, dr. Konstantin Pedusaar ning viimaste poolt valitud kaks sanitari ning üks meeskokk.¹²⁸

2.3 Suitsuvorst, heeringad ja kartulid

Esimene abirong, ühelt küljelt kaunistatud Eesti kolmevärvilise ning teiselt EPR lipuga¹²⁹, alustas oma teekonda Moskvasse 23. augustil 1921. aastal.¹³⁰ Tallinnast väljus kaksteist rongivagunit, millele lisati Tapa linnas juurde seitse. Vagunid olid peatuspunkti saabunud erinevatest Eesti linnadest. Tartust oli sihtpunkti toodud neli vagunit, Rakverest kaks ning Püssist üks.¹³¹ Lubatud 20 vaguni asemel läks teele 19, seda miks üks vagun komplekteerimata jäi ei ole allikate põhjal võimalik tuvastada. Küll, aga on teada, kuidas teele läinud abi rongikoosseisu lõikes jagunes.

¹²⁴ „Eesti Punase Risti üleskutse“, *Päewaleht*, 10. august 1921, lk 3; „Eesti Punase Risti üleskutse“, *Postimees*, 16. august 1921, lk 3.

¹²⁵ Võib oletada, et pseudonüüm Lark Olson vastas nimele Karl Solon. Perioodil 1920–1922 oli ta Eesti Vabariigi Moskva Kontroll-Opteerimise Komisjoni ametnik.

¹²⁶ „Andke abi eestlastele!“ *Postimees*, 18. august 1921, lk 6.

¹²⁷ „Heategevus kontsert Wenemaa näljahädaliste heaks“, *Postimees*, 11. august 1921, lk 3. – Endine Uueturu 3, praegune Riia 1 Tartus. Aadressil Riia 1 asub 2022. aasta seisuga Tartu Kaubamaja.

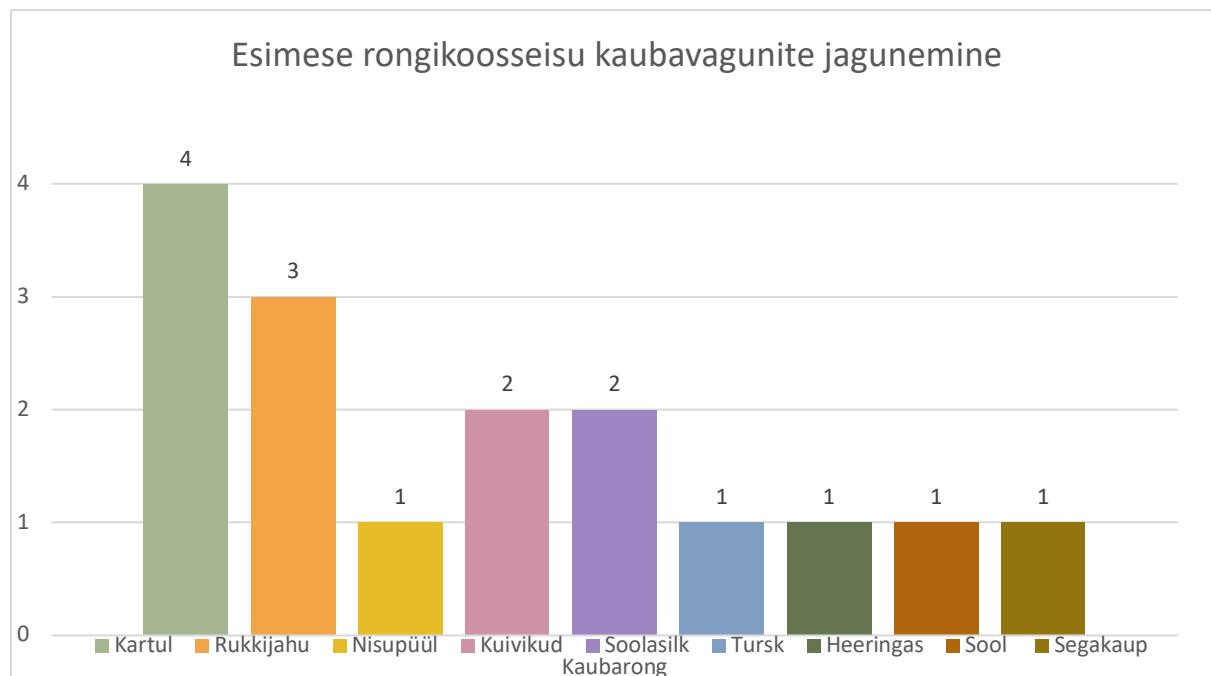
¹²⁸ RA, ERA.2048.1.2: Eesti Punase Risti Peavalitsuse koosoleku protokoll, 15. august 1921.

¹²⁹ Vt. lisa 3.

¹³⁰ „Esimene Eesti abiandmise rong Wenemaale eile Tallinnast välja sõitnud, 4 miljoni Eesti marga eest toiduaineid ühes viies“, *Postimees*, 24. august 1921, lk 1.

¹³¹ „Esimene Eesti abirong nõukogude Wenemaale“, *Päewaleht*, 24. august 1921, lk 3.

Teele läinud vagunitest 16 olid kaubavagunid, kaks personalivagunid ning üks laadungvagun personali kaasaveetavate asjade hoiustamiseks.¹³² Kombineeritud rongikoosseisu alla kuulunud kaubarongide sisu visuaalseks ilmestamiseks on autor loonud alljärgneva joonise.

Joonis 1. Esimese rongikoosseisu kaubavagunite jagunemine.

Nagu 1. Jooniselt näha võib, olid kaubavagunid täis erinevaid toiduaineid, kuid valdavalt jagunesid need nelja alamkategoriasse – teraviljatooted, kalatooted, köögiviljad ning segakaubad.

Teele läinud vagunitest enim olid täidetud teraviljatoodetega, mille alla kuulusid kuivikud, rukkijahu ning kõige parem nisusort – nisupüül. Kalatoodetele kuulus neli vagunit, millest võis leida silgutütne, turska ning heeringaid. Köögiviljadest oli esindatud ainult kartul, kuid seda oli ühe kindla teele saadetud toote lõikes enim, kokku neli vagunit. Segakauba alla kuulunud vagun oli võrdlemisi mitmekesine, sellest võis leida 2000 lihakonservi, 500 puuda suhkrut, 100 puuda seepi, 70 puuda suitsuvorsti¹³³ ning 50 puuda margariini. Rongikoosseisu kogu maksumuseks hinnati ligi 4 miljonit Eesti marka.¹³⁴

¹³² Boris Voogas, *Esmaabi ja Tervishoid. Eesti Punase Risti samariitide, õdede ja velskrite käsiraamat*, lk 540.

¹³³ Kui võtta arvesse, et 100g suitsuvorsti (paralleelina on võetud ettevõtte Maks&Moorits 77,7% Suitsuvorstiga) on ligikaudu 300 kcal ja et inimese päevane koguenergiavajadus ellujäämiseks võiks vähemalt olla 1000 kcal, siis võib oletada, et mainitud 70 puuda aitas 10 päevaks ära toita ainult 300 inimest.

¹³⁴ „Täna sõidab Tallinnast välja Moskvasse Eesti rong toiduainetega Wene näljahädalistele.“, *Postimees*, 23. august 1921, lk 1; „Esimene Eesti abiandmise rong Wenemaale eile Tallinnast välja sõitnud, 4 miljoni Eesti marga eest toiduaineid ühes viies“, *Postimees*, 24. august 1921, lk 1.

24. augusti hommikuks oli abisaadetis jõudnud Narva. Algselt pidi läbisõit piirilinnast Rahandusministeeriumi poolt väljastatud telegrammiga ühes, toimuma kiiresti, sellepärast et viimane lubas vagunite üle piiri laskmist ilma kontrollita, kuid ometi ei läinud kõik nii nagu oli oodatud. Piiripunktis peatasid tolliametnikud rongi ning teatasid, et vagunitel puudub edasi sõitmiseks vastav märgistus. Selle tulemusena kästi abirongi edasine sõit peatada nii kauaks, kuni on avatud ja kontrollitud kõigi vagunite sisu. Peale ülevaatust ning vagunite plommimist¹³⁵ sai rong sama päeva lõunal oma sõitu jätkata. Piiriületuse järgselt tehti teinegi peatus, Venemaa poolel inspekteeriti läbi personali- ja laduvagun, mille järgselt asetati Eesti plommide kõrvale ka Vene plommid.¹³⁶

Esimene märkimisväärne abirong enamlaste valitsetud Vene SFNV jaoks, jõudis Nikolai raudteed¹³⁷ mööda Moskvasse kohale 26. augustil.¹³⁸ Saabuvat rongi olid raudteejaama vastu võtma tulnud Eesti ning Ülevenemaalise näljaabi komitee esindajad. Rõõm saabuvast rongist oli sedavõrd suur, et Eesti Valitsust jõuti veel enne rongi jõudmist raudteejaama mitmeid kordi Venemaale saadetud kingi eest tänada.¹³⁹ Abirongi saabudes sai Eesti endale tiitli, mille üle ameeriklased kadedad olid – Eestist oli saanud esimene riik, kelle saadetud abi nälginud Vene SFNV kohale jõudis.¹⁴⁰

Järgneval päeval, 27. augustil, teostati abivagunitele järelkontroll, mille käigus kontrolliti, et kõik vagunite ustel asetsevad plommid oleksid terved. Lisaks hinnati, kas toiduainete kvaliteet vastab esitatud nõuetele. Peale kinnitust, et kõik saadetu on püsinud puutumatu ning vastab kvaliteedinõuetele, laeti vagunisisu ümber Vene rongidesse. Ümberlaadimine pidi toimuma samal päeval, sest koheselt oli vaja saadetu teele panna Volga-äärsetesse maakondadesse.¹⁴¹ Arhiividokumentide baasil võib öelda, et kauba edasisaatmine viibis tegelikult veel mõned päevad. Alles 30. augustiks oli loodud nimekiri kõikides vagunites olevatest kaupadest. Peale kinnitatud nimekirja said kaubad juba samal päeval liikuma ning jõudsid abivajajani orienteeruvalt ajavahemikus 5.–7. september¹⁴².

¹³⁵ Vagunite ustele nende lukustamise järgselt lisatud sulgur, mis kaitseb veoses olevat kaupa enneaegse pahatahtliku avamise suhtes.

¹³⁶ „Wabariigi walitsuse esimesest abiandmise rongi sõidust Moskvasse Wene näljahädalistele“, *Päewaleht*, 23. september 1921, lk 2.

¹³⁷ 1855. aastal ehitatud laiarööpaline 645 km pikkune raudtee liinil Peterburi-Moskva.

¹³⁸ „Eesti abirong teel Moskvasse“, *Postimees*, 27. august 1921, lk 2.

¹³⁹ „Eesti abirong Moskva jõudnud“, *Postimees*, 29. august 1921, lk 1.

¹⁴⁰ „Wabariigi walitsuse esimesest abiandmise rongi sõidust Moskvasse Wene näljahädalistele“, *Päewaleht*, 23. september 1921, lk 2.

¹⁴¹ „Eestist Wenemaa näljahädalistele tulnud toiduvagunid“, *Postimees*, 30. august 1921, lk 1.

¹⁴² „Eestist saadetud toiduained Wene näljahädalistele välja jagatud“, *Postimees*, 7. september 1921, lk 3.

Vagunid jaotusid piirkondadesse järgnevalt:

- 2 vagunit silgutünnidega, 1 vagun rukkijahu ja 1 kartuleid läks Kaasanisse;
- 1 vagun heeringaid, 1 vagun turska, 1 vagun rukkijahu Ufaasse;
- 1 vagun rukkijahu ja 1 vagun kartulit Samarasse;
- 2 vagunit kartulit ja 1 segavagun Saratovisse;
- 2 vagunit kuivikuid Uralskisse;
- 1 vagun nisujahu Simbirskisse;
- 1 vagun soola Moskvasse.¹⁴³

Teed tagasi Tallinna pidi rong alustama septembri alguses, lõpuks venis ka see protsess septembri teise poole. Terve nädal ootas Eesti esindus Moskvalt luba, et üldse liikuma saada. Nõusoleku saamise järgselt hakati 6. septembril rongile laadima optantide vara. Lastimise juurde valvesse oli seatud 12-liikmeline komisjon, mis koosnes Vene sise- ja väliskomissariaadi esindajatest, väliskaubanduse ja Eesti kontroll-opteerimise komisjoni esindajatest. Järelevalve oli karm, ükski kast ega pakk ei pääsenud enamlaste revideerimisest. Mitmete pakside teekond lõppes sealsamas, sest need eraldati ja tõsteti rongi pealt maha.¹⁴⁴

16. septembriks oli täis laetud 14 vagunit, mis päev hiljem, alustasid teed Tallinna poole. Maha jäi 2 vagunit, need pidi täis laetama ja teele saadetama koos teiste Eesti vagunitega, mis parasjagu Moskvast viibisid. Kaubavagunid jõudsid kodumaale 19. septembri õhtuks. Sealt jagati need pooleks: 7 vagunit jäi Narva ning 7 sõitsid edasi Tallinna. Narva jäänud vara jagati lisaks laiali Tartu, Võru ja Valga piirkondadesse. Sama tehti ka Tallinna läinud vagunitega, millest pool suunati Viljandi ja Pärnu piirkondadesse.¹⁴⁵

2.4 1921. aasta sügisel esile kerkinud probleemidest

Probleemid abiandja ja -saaja vahel kerkisid esile juba 1921. aasta 25. augustil. Ajal, mil Moskvasse oli teel eestlaste esimene abirong. Välisministeeriumi osakonna juhataja David Sarva teatas Vabariigi Valitusele, et Eesti saadik Tõnis Vares ja Venemaa esindaja Maksim

¹⁴³ „Vabariigi walitsuse esimesest abiandmise rongi sõidust Moskwasse Wene näljahädalistele“, *Päewaleht*, 23. september 1921, lk 2.

¹⁴⁴ *Ibid.*

¹⁴⁵ *Ibid.*

Litvinov olla kokku leppinud EPR tingimused pakkide saatmiseks Venesse.¹⁴⁶ EPR poolsed nõuded venelastele olid järgnevad:

- vabastada Venemaa vangimajades ja- laagrites oleva eestlased;
- tagada Vene territooriumil maksuta kütteaine ning rongitee kasutamine Moskvasse ja tagasi;
- täieliku puutumatus tagamine abiandmisega seonduvatele isikutele;
- saadetava kraami puutumatus tagamine;
- võimaldada Venesse viia kokkulepitud määral isikulisi pakke;
- lubada Vene Näljahädaliste Peakomiteesse liikmeteks ja Eesti poolset annetavat abi organiseerijaks kodanik Tõnis Vares ja tema asetäitjaks dr. Schotter;
- takistusteta pääseda abi andma Vene vangimajades ja- laagritesse viibivatele eestlastele;
- avada EPR osakond Venemaal;
- määrata ise, kellele abisaadetised lähevad.¹⁴⁷

Paraku teatas Vene valitsuse esindaja septembri algul, et läbirääkimisi Eesti ja Venemaa vahel ei olevat toimunud.¹⁴⁸ Arupärimise peale vastas EPR Peavalitsuse liige Oskar Amberg, et läbirääkimised olla kahe riigi esindajate vahel küll toimunud, kuid Vene pool ei olevat kõigi tingimustega siiski nõus olnud. Eriti ei tahtnud Vene valitsus nõustuda punktiga, mis lubaks EPR-l luua enda territooriumile abistamisosakond. Ettekäändena osakonna mitte loomiseks tõid nad Vene SFNV viibinud vähese eestlastest sõjavangide arvu ning selle, et paljudes näljapiirkondades oli juba avatud suurte rahvusvaheliste organisatsioonide üksused. Viimasega ühes kutsuti liituma ka eestlasi.¹⁴⁹ Kuna läbirääkimised olid suusõnalised ja nendel puudus igasugune garantii, otsustas EPR paluda Vabariigi Valitsuselt abiandmine nii kauaks seisma jätta kuni Vene pool nende esitatud soovidega arvestab.¹⁵⁰ Tekkiski seisak, mis oli siiski lühike, sest juba oktoobris hakati komplekteerima uusi rongikoosseise.

Teine murekoht kerkis esile 12. septembril, mil EPR Peavalitsuse esimees saatis Vabariigi Valitsusele kirja palvega alandada Venesse saadetavate vagunite veo- ja seisuraha Eesti territooriumil. Palve esitati peamiselt sellel põhjusel, et EPR-l käis üle jõu Teedeministeriumi

¹⁴⁶ RA, ERA.31.3.12988: Eesti Wabariigi Walitsusele, 20. september 1921.

¹⁴⁷ „Eesti abi nõukogude Wenemaa näljahädalistele“, *Päewaleht*, 27. august 1921, lk 3.

¹⁴⁸ RA, ERA.957.11.1114: Eesti Wabariigi Walitsusele, 20. september 1921.

¹⁴⁹ RA, ERA.31.3.12988: Eesti Wabariigi Walitsusele, 20. september 1921.

¹⁵⁰ *Ibid.*

poolt kehtestatud veo- ja seisumaksu tasumine. Vabariigi Valitsusele esitatud punktid nägid ette veoraha alandamist $\frac{1}{2}$ ulatuses, maksustuse ära jätmist sanitaar- ja personalivagunitelt ning vagunite seisuraha võtmisest loobumist.¹⁵¹

See probleem lahenes üpriski kiiresti, sest juba 21. septembril teatas Teedeministerium, et EPR Peavalitsuse poolt esitatud ettepanekutega oldi nõus. 1. oktoobriks kinnitati *alandatud veotariif nr. 6*. See nägi lisaks eelnevalt mainitud kolmele punktile ette veel alandatud tariifi kehtimist veetavatele saadetistele ainult siis, kui need on adresseeritud EPR Peavalitsuse nime peale. Varueksemplarina pidi saadetiste veol kaasas olema EPR Peavalitsuse poolt väljaantud tunnistus, mis kinnitaks, et vagunid lähevad ikka Vene näljahädaliste toetuseks.¹⁵²

¹⁵¹ RA, ERA.31.3.6873: Vabariigi Valitsuse poolt kinnitatud alandatud veotariif Nr. 6 Eesti Punase Risti Peavalitsuse saadetiste veoks Nõukogude Venemaa näljahädaliste abistamiseks, 16. september 1921.

¹⁵² *Ibid.*

3. ALGNE HOOG RAUGEB

3.1 Ümberlülitus Nanseni komiteesse

29. septembril toimunud EPR Peavalitsuse koosolekul sai selgeks, et Eesti edasist abiandmist Venemaa näljahädalistele soovitakse korraldada niinimetatud Nanseni komitee kaudu. Ühinemine pidi toimuma koheselt, hõlmates endas viimasena mainitud organisatsiooni toetamist 10. naelsterlingiga kuus¹⁵³ ning Dr. Hans Leesmenti määramist EPR delegaadiks Genfi.¹⁵⁴

Läbirääkimisi järgmise abirongi saatmiseks Venemaale hakati pidama 1921. aasta oktoobris. Välisministeeriumi administratsiooni osakond pöördus oma kirjaga EPR Peavalitsuse poole 10. oktoobril. Seda, mis kirjast täpsemalt seisis ei ole teada. Võib ainult oletada, et kiri kätkes endas palvet saata veel kaubalisa nälgivale rahvale Venemaal. EPR Peavalitsuse esimees vastas sõnumile 17. oktoobril. Toonitades, et on pöördunud Tallinna Vene esinduse poole palvega lubada saata Venemaale välja 1 toiduvagun, mis pidi sisaldama 400 puuda kartulit, 240 puuda kuivikuid, 70 puuda räimesid, 20 puuda suhkrut, 10 puuda võid ning sama kogus suitsusealiha. Kaup pidi olema adresseeritud Vene Saatkonnale, mille kaudu see edasi eestlastest sõjavangideni ja optantideni saadetak.¹⁵⁵

Täpsemaid teateid, et mainitud rongikoosseis kohe peale esitatud palvet Venemaale kohale oleks jõudnud ei ole. Võib oletada, et komplekteeritud toiduvagun võis koos teiste vagunitega kohale jõuda alles 1922. aasta jaanuari keskpaigas, mil siitmailt läksid teele kaks toiduainetega täis vagunit.¹⁵⁶ Seda asjaolu toetavad kaks tõika. Nimelt, veel perioodil oktoobrist detsembrini koguti üle terve Eestimaa annetusi. Näiteks annetas Eesti Tarvitajateühistu Keskühistu 1921. aasta 20. detsembril 1 vagunit rukist ja 25 000 marka, soovides kiiremas korras aidata nälja käes vaevlevaid Venemaa eestlasi.¹⁵⁷ Teisalt otsustas EPR Peavalitus 29. septembril ühineda Fridtjof Nanseni komitee poolt eest veetava Rahvusvahelise Venemaa Abistamise

¹⁵³ 1 Inglise naelsterling = 385 Eesti marka

¹⁵⁴ RA, ERA.2048.1.2: Eesti Punase Risti Peavalitsuse koosoleku protokoll, 29. september 1921.

¹⁵⁵ RA, ERA.957.11.1114: Välisministeeriumi Administratiiv osakonda, 17. september 1921; RA, ERA.957.11.1114: Moskva saadikule, 18. oktoober 1921.

¹⁵⁶ „Eesti Punane Rist saadab Venemaale näljahädalistele jälle toiduaineid“, *Postimees*, 16. jaanuar 1922, lk 2.

¹⁵⁷ „Eesti Tarvitajate Ühistute abi Wene näljahädalistele“, *Postimees*, 20. detsember 1921, lk 2.

Komiteega.¹⁵⁸ Selline suure humanitaarabi organisatsiooniga liitumine võis endaga kaasa tuua seisaku kauba transpordis Venesse.

Kolmanda rongikoosseisu komplekteerimine algas 1922. aasta 7. veebruaril. Ajal, mil EPR oli andnud Nansenile komiteele nõusoleku võtta enda peale ühe Vene kubermangu toetamise. Plaaniti, et mõna nädala jooksul hakkab abirong Tallinnast Samaara kubermangu sõitma. Rong ühes meeskonnaga pidi kubermangus resideerima kuni uue lõikusajani. Koha peal kavatseti algsete plaanide järgi avatama alaline toitlustuspunkt, kus kõik abivajaja saavad sööma tulla. Esimese laadungiga plaaniti kohale saata tähtsaim – leib, kuivikud, silgud, sealiha, tindikala, herved, kuivatatud kartulid, jahu ja sool. Lisaks olid loa kaasa sõita andnud esmakordsel ka meditsiinipersonal.

Oma teekonda Samaara kubermangu ühes rongikoosseisuga otsustasid alustada arstiteaduse tudeng ning halastajaõde, kellel ravimid ühes olid. Plaanide järgi tahtsid nad kohapeal avada ambulatoorse vastuvõtu kõigile, kelle puhul ei olnud hospitaliseerimine vajalik.¹⁵⁹

Abirong sõitis Tallinnast välja 1922. aasta 18. veebruaril, hõlmates endas Vabariigi Valitsuse poolt annetatud summade baasil kokku pandud saadetist. Teele läks kolm vagunit, milles oli leiba, kuivatatud ning soolatatud kala, sealiha, tangu, jahu, teed ja suhkrut. Ühes vagunitega sõitsid kaasa EPR poolt määratud meeskond, arstitudeng Tõnis Leisner ja halastajaõde Lenebach. Kohapeal lubati abiks kahele külale avada toitlustus- ja arstiabipunkt, mis võimaldaks teenindada 500–600 inimest päevas.¹⁶⁰

Järgmise abirongi saatmine viibis paraku kolm kuud. Alles 14. mail esitas EPR rahvale uue üleriigilise väljakutse karbikorjanduse läbiviimiseks Vene näljahädalistele. Osa võtma kutsuti kõiki, sest need abipakid pidid olema hädavajalikud.¹⁶¹ Teisipäeval, 16. mail ilmunud Postimees nentis ära tõsiasja, et karbikorjandus ei läinud nii nagu see algselt plaanitud oli. Abi koguti kokku natukene rohkem kui 23 000 marga väärtuses, mis teiste üleskutsetega võrreldes oluliselt väiksem oli.¹⁶²

Juba 31. mail sõitsid nende samade annetuste eest ostetud kaubad Samaara kubermangu poole. Välja saadeti kaks vagunit, mille sisu ei erinenud palju teistest Venesse läinud

¹⁵⁸ RA, ERA. 1585.1.175. Kirjavahetus Rahvasteliiduga ja ülevaated Vene näljahädaliste abistamise kohta, 29. september 1921.

¹⁵⁹ „Eesti Punane Rist võtab enda peale ühe küla toitmise Wene näljapiirkonnas“, *Postimees*, 7. september 1922, lk 2.

¹⁶⁰ „Teine abisaadetus Wene näljahädalistele“, *Postimees*, 20. veebruar 1922, lk 3.

¹⁶¹ „Abi näljahädalistele“, *Postimees*, 11. mai 1922, lk 3.

¹⁶² „Korjandus näljahädaliste heaks“, *Postimees*, 16. mai 1922, lk 3.

rongikoosseisudest. Ühes vagunis oli 800 puuda rukkijahu. Teises vagunis oli aga oluliselt rohkem toiduaineid: 190 puuda rukkijahu, 150 puuda herneid, 100 puuda kuivatatud kartulihelbeid, sama kogus soolaliha, 50 puuda riisi, samapalju suhkrut ning 30 puuda tangu. Peamiselt soovis EPR abi suunamist kubermangus elavatele eestlastele, kuid aidata kavatseti ka sama piirkonna lapsi. Viimast puhtalt inimlikust aspektist, aga ka sellepärast et abi saatmist üksnes eestlastele venelased ei lubanud. Niisiis läks vaid veerand kogutud abist eestlastest suguvendadele, üle jääv ja suurem osa saadeti Samaara linnas tegutsenud laste varjupaikadesse.¹⁶³

Teekond Samaarasse osutus keerukaks ning nõudis häid läbirääkimisoskusi. Abirong suudeti omal jõul küll Venesse kohale toimetada, aga edasine teekond Samaarasse oli ebaselge, sest rongiga ligipääs abiandmispiirkonda puudus. Selleks, et saadeti siiski abivajajateni jõuaks, võeti ühendust Rootsi Punase Risti esindusega, kellega lepiti kokku kauba veoautodega kohale toimetamine. Vastutasuks lubas EPR Rootsi esindusele, midagi sellist, mida rootslastel parasjagu Samaaras kasutada ei olnud – medikamente.¹⁶⁴

3.2 Suund toidu- ja manufaktuuripakkidele

Teadaolevalt, ei läinud Vene SFNV toetuseks 1922. aasta teises pooles Tallinnast välja ühtegi rongikoosseisu, selle asemel pöördus kurss EPR Peavalitsus isikustatud pakkide saatmisele Venesse Nanseni komitee kaudu.

Tulenevalt kokkuleppest Vene võimude ning Nanseni komitee vahel, võisid EPR ja Vabariigi valitsus jätkata abi andmist näljahädalistele 1922. aasta juulikuus. Toetuse saatmine koondati varasemate rongivagunite asemel pakkidesse. Kodanikele anti võimalus ühes kuus abivajajateni saata kaks pakki, mille mõlema maksimaalne kaal võis küündida 60 Vene naelani.¹⁶⁵ Selleks, et pakkide saatmine näljahädalistele sujus takistusteta, anti inimestele komplekteerimiseks ette toiduainete grupid ning nende võimaliku kaalu ülemmäär. Jahu lubati ühte pakki maksimaalselt mahutada 7,5 kg, soolapekki ja suhkrut mõlemat 2 kg, teed 400 g, soola ligikaudu 330 g. Lisaks võis magusaks kaasa panna kaks purki kondenspiima. Olenevalt

¹⁶³ „Eesti Punase Risti abi Wene nälgiwatele“, *Postimees*, 31. mai 1922, lk 1.

¹⁶⁴ *Ibid.*

¹⁶⁵ 1 Vene nael = 0,4095 kg. 60 Vene naela = 1,5 puuda = 24,57165 kg.

pakisaaja soovides tohtis seapekki asendada margariiniga, teised muudatused pakikoosseisudes ei olnud lubatud.¹⁶⁶

Eestist saadetise teele panemine oli võrdlemisi kallis. Iga pakk läks saatjale maksma 2,5 dollarit¹⁶⁷, mille võis tasumiseks ümber arvutada Eesti markadesse. Antud summale lisandus juurde veel 25 marka saatmiskuludeks. Peale kohustuslike summade tasumist tuli saatjal alla kirjutada tollilehele, mille saamine oli võimalik üksnes EPR-i Peavalitsuse kaudu. Ainult viimase templiga kinnitatud dokumendi alusel võisid pakid ametnike käe all Moskva poole teele minna.¹⁶⁸ Pakkide teekond kulges nende esialgse vähesuse tõttu läbi Riia, kuid juba sama aasta oktoobris soovitas Rahvusvaheline Punase Ristide Liiga Eesti esindajatel pakid väiksemate kulude tasumiseks koondada vaguniteks, et siis siit neid otse Moskvasse saata.¹⁶⁹ Kas selline pakkide saatmine näljakubermangudesse otse Eestist ka päriselt teoks sai, võib vaid oletada. Töö autor arvab, et pakid liikusid 1922. aasta juulist kuni sama aasta detsembrini Moskvasse siiski Riia kaudu. Seda mõtet kinnitab ülejärgmine lõik.

1923. aasta jaanuari keskpaigas anti Moskvast luba lisaks komplekteeritud toiduainete pakkidele abivajajateni saata ka manufaktuuripakke. Viimase all peeti silmas rõivapakke, kuhu oli koondatud juba valmis õmmeldud ihupesu, jalavarjud ning rõivaste õblemiseks mõeldud kangas. Varasemaga võrreldes oli sisse viidud veel teinegi muudatus – alates 1. veebruarist võis abi saata ka suurematele inimgruppidele. Üksikisikule kehtestati paki maksimaalseks raskuseks 15kg, rühmadele minevad saadetise ei tohtinud sõltumata inimeste arvust ületada 30 kg. Sarnaselt varasematele tingimustele võis üks kodanik kuus teele panna kaks pakendatud (soovitavalt puust) kasti kaupa. Nende sisu reguleeriti, teele võis panna ainult õblemiseks vajaminevat riidet, ihupesu ning saapaid. Saadeti võis endas sisaldada kolme paari pesu ja sama koguse saapaid, lisaks veel ka ühe ülikonna jagu materjali.¹⁷⁰

Pakid tuli erinevates Eesti piirkondadest Tallinnas asuvasse EPR Peavalitsusse saata. Ühes nendega pidi olema kolme koopia jagu tollilehti ning 700 Eesti marka, mis võimaldas saadetise pealt tasuta kõik saatekulud. Pakid kaaluti range kontrolli tõttu juba Tallinnas ning saadeti siis EPR Peavalitsuse ruumidest Riia poole teele. Läti territooriumilt liikusid saadetised edasi Moskvasse ja sealt abivajajateni.¹⁷¹

¹⁶⁶ „Isikuliste pakkide saatmine Venemaale.“, *Postimees*, 14. juuli 1922, lk 3.

¹⁶⁷ 1 dollar = 380 Eesti marka.

¹⁶⁸ *Ibid.*

¹⁶⁹ „Pakkide saatmine Venemaale“, *Postimees*, 5. oktoober 1922, lk 2.

¹⁷⁰ „Eesti Punase Risti peavalitsus korraldab pakkide saatmist Venemaale“, *Postimees*, 25. jaanuar 1923, lk 2.

¹⁷¹ *Ibid.*

1923. aasta märtsis teatas ARA juhatus, et 1. aprilli seisuga peatatakse nende poolne toidu- ja manufaktuuripakkide saatmine Venemaale. Põhjus oli välja toodud lühikeselt ja konkreetselt – olukord enamlikus riigis olevat liikunud paremuse suunas ning seniste pakkide asemel lubatakse üle piiri saata ka raha, mille eest oleks võimalik vaja minevaid asju osta.¹⁷² Nanseni komitee, mille alla tegi näljahädaliste heaolu nimel koostööd ka Eesti Punase Risti esindus, samal ajal toidu- ja manufaktuuride saatmist Vene SFNV siiski ei lõpetanud. 16. aprillil said EPR ja Vabariigi valitsus teada laiendatud tingimustest, mida tuli edasise pakkide saatmisel juures abivajajatele arvesse võtta.¹⁷³

Toidupakkide koguhind oli uute tingimuste foonil küündinud 935 Eesti margani, millest 910 marka oli paki enda maksumus ning 25 marka paki teele saatmine. Kõrgenenud hinnatariifi tõttu võis saadetistes olla veidikene rohkem toidumooni kui varem. Jahu võis ühes pakis piiri taha saata ligikaudu 8 kg, soolapekki, riisi ja suhkrut kõiki 1 kg, lubatud oli saata ka 200 g teed ning lisaks veel kaks purki magusat kondenspiima. Manufaktuuripakkidesse lubati lisaks kolmele jalanõupaarile, pesule ning ülikonnariidele panna ka teisi asju. Üksikisiku saadeti võis nüüd sisaldada 3 komplekti igapäevariideid alla 5- aastastele lastele või meeste- ja naisterahvastele, palitut ning õmblusmaterjali ülikonna tarbeks. Lisaks oli lubatud saata tekk ja padi, hügieenitoiminguteks 3 tükki seepi ning rätik. Paki maksumus ja kaal olid samad, mis mõned kuud varem – 700 Eesti marka ning 15 kg.¹⁷⁴

3.3 Viimased ponnistused

1923. aasta 17. mail anti Postimehe vahendusel teada, et EPR Peavalitsuse juures töötanud isikuliste pakkide osakond on võtnud vastu otsuse pakkide edasine saatmine Moskvasse ajutiselt peatada. Otsusega kogu asjaajamine teatud perioodiks seisma panna ühinesid ka teised EPR Peavalitsuse osakonnad. Seisaku periood sai tegelikult alguse juba kaks päeva varem, 15. mail ning pidi hinnanguliselt kestma neli nädalat. Pausi peamiseks põhjuseks võis pidada pakkide vastuvõtmise ning edasitoimetamise osas tekkinud küsimuste lahendamist Peavalitsuse ning Nanseni komitee vahel.¹⁷⁵

¹⁷² „Toidu- ja manufaktuur-pakkide saatmine Venemaale lõpetatakse“, *Postimees*, 14. märts 1923, lk 2.

¹⁷³ „Pakkide saatmine Venemaale“, *Postimees*, 17. aprill 1923, lk 3.

¹⁷⁴ *Ibid.*

¹⁷⁵ „Isikuliste pakkide edasitoimetamine ajutiselt seisma pandud“, *Postimees*, 17. mai 1923, lk 5.

Lahkhelide peamise põhjuse võis leida juba sama aasta aprillikuust. Nimelt oli Hooveri eesveetud ARA teinud otsuse lõppenuks lugeda idasuunaline abiandmine. Selline järsk muutus tõi juba sama kuu lõpuks kaasa toidu- ja manufaktuuripakkide hinna hüppelise tõusu. Teisalt esines ka mitmeid Eestipoolseid küsimusi edasise abi organiseerimise osas. Probleemkohtade lahendamine kestis oodatust pikemalt.

Vaatamata soovile senine abiandmine 15. augustiks ära lõpetada, otsustati siiski, et abi võiks Venemaale anda veel mõned kuud. Vajaliku abi saatmine Moskvasse jätkus toidupakkide näol veel sama kuu jooksul. Saadetava paki väärtus võis nüüd küündida 5 dollarini, mille eest võis abivajaja saada juba luksuskaupu. Saadetisele oli ette antud järgnevad ülemmäärad: 5 purki kondenspiima, 2,9 kg suhkrut, 1,2 kg kakaod, 820 g kohvi, 600 g teed, 400 g šokolaadi ja sama kogus maiustusi.¹⁷⁶ Lisaks võis pakile juurde panna ka 1 kg rasvainet ning 820 g riisi.¹⁷⁷

20. septembril võis ajalehe veergudelt lugeda ERP-ile Genfist tulnud teatest. Sõnum lubas peatselt taasavada manufaktuuripakkide saatmine Venesse. Seda siiski ei juhtunud, sest teised rahvusvahelised abiorganisatsioonid olid selleks ajaks abiandmise juba peatanud. Selle taustal jõudis ka Nanseni komitee otsusele, et 31. oktoobrist peatatakse igasuguste pakkide saatmine Vene SFNV näljapiirkondadesse. Kuid vaatamata justkui lõpusirgele, otsustati siiski mõne nädala jagu pikendada komitee kaudu toidupakkide piiri taha saatmist.¹⁷⁸

Eesti Vabariik sellega enam kaasa ei läinud ning lõpetas 10. novembri seisuga viimaste toidupakkide saatmise. Kõik juba kogutud, kuid mitte eelnevalt mainitud kuupäevaks Moskvasse jõudnud pakid saadeti Nanseni komiteele. Seda kõike selleks, et viimane saaks need veel idapiiri taha saata.¹⁷⁹

¹⁷⁶ „Venemaale riidepakkide saatmise võimalus avaneb lähemal ajal“, *Postimees*, 20. august 1923, lk 3.

¹⁷⁷ „Toidupakkide saatmine Venemaale Eesti Punase Risti kaudu“, *Postimees*, 15. august 1923, lk 5.

¹⁷⁸ „Pakkide saatmine Venemaale“, *Postimees*, 2. november 1923, lk 2.

¹⁷⁹ „Toiduainete pakkide saatmine Venemaale lõpetatud“, *Postimees*, 13. november 1923, lk 2.

KOKKUVÕTE

1921.–1923. aasta näljahäda Vene SFNV territooriumil oli üks suuremaid, mis 20. sajandil inimkonda kimbutas. Esimene maailmasõda ning sellele järgnenud revolutsioonisündmused koos kodusõjaga viisid riigi kriisi lävele, millest omade jõududega välja tulla enam ei olnud võimalik. 1921. aasta suvel kogu maailma poole pöördunud Vene kultuuritegelaste abipalved leidsid kiiresti kajastust välisriikide, sealhulgas Eesti Vabariigi meediakanalites. Ajalehtedes ilmunud teavitused Venemaal valitsenud rasketest oludest said kiiresti vastukaja – abi näljakannatajatele oli hädavajalik ning seda tuli hakata organiseerima koheselt.

Sündmuste taustal asus abi näljahädalistele kombineerima ka Eesti Vabariik. Piiri taga toimunu puudutas Eestit otseselt. Vabadussõja järgselt viibis või elas erinevates Venemaa regioonides üle 200 000 eestlase. Suurem osa eestlaskonnas olid koondunud elama Põhja- ja Lõuna Kaukaasia, Põhja-Venemaa, Kesk-Volga ning Uurali aladele. Mainitud piirkondade geograafiline lokatsioon näljahäda kontekstis, toob välja peamise põhjuse, miks otsustati sügava ikalduse käes vaevelnud Vene SFNV appi minna. Ühelt poolt soovi abistada eeskätt raskustes kannatavaid rahvuskaaslast ning teisalt kasutades ära võimalust ennast Ameerika Ühendriikidele tõestada hästi toimiva ja heatahtliku riigina, viisid kiiresti selleni, et Vabariigi Valitsuse poolt algatatud ettevõtmine kulmineerus hoopis mitme aasta pikkuseks abiprojektiks.

Juba abiandmise esimestel päevadel seadis Vabariigi Valitsus edasise näljaabi organiseerimise Vabadussõja päevil loodud Eesti Punase Risti ülesandeks. Tegutsети kiiresti. Abi lihtsamaks korraldamiseks loodi Tallinnas 12-liikmeline näljakomitee, mille alla asutati igasse Eesti linna, kus Eesti Punase Risti Selts juba varem loodud oli, 5-liikmelised osakonnad. Komisjonides tehtud usina töö ning eriliiki korjanduste tulemusel jõudis 26. augustil 1921. aastal Moskvasse esimene abirong. Ühega sellest, sai Eestist ametlikult esimene riik, kelle saadetised ikaldustest räsitud Venemaa regioonidesse jõudsid.

Eestlaskonna panust Venemaa näljahädasse saab jagada kahte etappi. Esimene neist kätkes iseseisvat abiandmise perioodi 1921. aasta augustist kuni 1922. aasta maini. Mainitud ajavahemikus saadeti Vene SFNV poole teele kokku neli abirongi. Kaubavagunite arv oli rongide lõikes erinev, kuid vaatamata sellele oli vagunite sisu alati äärmiselt mitmekesine. Nii võisid ikalduse käes kannatanud leida sellest kuivikuid, kartuleid, konserve aga ka margariini, teed või suhkrut. Teine, seevastu juba Nanseni komitee alla kuulunud abistamise periood, sai alguse 1922. aasta juulist ning kestis 1923. aasta novembrini. Kuidas abi naaberaladele jõudis,

erines eelnevast perioodist täielikult. Tallinnast ei väljunud 1922. aasta teises poole enam ühtegi rongikoosseisu, kogu senine abistamine oli kiirkorras üle viidud toidu- ja manufaktuuripakkidele. Piiri taha hakati saatma pakke, mis ei olnud enam mõeldud suurtele massidele, vaid hoopis üksikisikutele igapäevaseks hakkama saamiseks.

Mõlemas ajavahemikus teel läinud kaubast liikus enamiku esmalt Moskvasse ja sealt edasi Volga- äärsetesse regioonidesse. Abi said selle tulemusel peamiselt Kaasani, Ufaa, Samarase, Saratovi, Uralski ning Simbirski alad. Kuna Nõukogude võime ei olnud eriti positiivselt meelestatud eestlaste soovist suunata abi eeskätt just rahvuskaaslastele, jõudsid saadetised seetõttu peamiselt hoopis laste varjupaikadesse või kõige kiiremini abini jõudnud näljakannatajate kätte. Hinnanguliselt said eestlased Eesti Punase Risti poolt eest veetud projekti kaudu kätte pelgalt 25% kogu saadetud abist.

Käesolev töö ei ole kindlasti kõikehõlmav käsitus Vabariigi Valitsuse, Eesti Punase Risti ning rahva abiandmisest Vene näljahädaliste, küll aga täitis see sissejuhatuses püstitatud eesmärgid. Antud bakalaureusetöö on sellisel teemal esimene omasugune Eestis, pakkudes ainet veel mitmete järgmistele Eesti Punast Risti hõlmavateks käsitlusteks. Kuna käesolev kirjutis puudutas peamiselt Eesti poolt organiseeritud abi piiri taha, võiks tulevikus uurida näiteks hoopis Ameerika Ühendriikide 1920ndatel aastatel pakutud abi Eestile ning tõmmata ka paralleele juba uuritud Vene SFNV valitsenud näljahäda kontekstis.

KASUTATUD ALLIKAD JA KIRJANDUS

Arhiiviallikad

Rahvusarhiiv (RA)

ERA. 31 Riigikantselei

ERA. 957 Välisministeerium

ERA. 1585 Eesti Saatkond Pariisis

ERA. 2048 Eesti Punane Rist

Rahvusarhiivi Filmiarhiiv (EFA)

EFA.10 Akel, Karl

Perioodika

Berliner Volkszeitung 1921

Eesti Päewaleht 1921–1922

Postimees 1921–1923

Tallinna Teataja 1921

Kirjandus

Abramovitch, Raphael R. *The Soviet Revolution 1917–1939* (Madison: International Universities Press, 1962).

Ammende, Ewald. *Die Agonie einer Weltstadt. Helft Petersburg!* (Riga: Ruetz, 1920).

Ammende, Ewald. *Die Hilfsaktion für Petersburg* (Riga: Ruetz, 1920).

Ammende, Ewald. *Human life in Russia*, (London: G. Allen & Unwin Ltd, 1936).

Berry, Nicholas O. *War and the Red Cross – The Unspoken Mission* (London: Palgrave Macmillan, 1997).

Bullock, David. *The Russian Civil War 1918–22* (Oxford: Osprey Publishing, 2008).

Arens, Olavi. “Wilsonianism ilma Wilsonita: Ameerika Ühendriigid ja Eesti, 1918–1922”, *Ameerika sajand. USA ja Eesti suhete sada aastat*, koost. Kaarel Piirimäe ja Mart Kuldkepp (Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2022), lk 19–44.

- Davidovits, Joseph. *The Famine Stele Provides the Hieroglyphic Names Of Chemicals and Minerals involved in the Construction of Pyramids* (Miami: Barry University, 1988).
- Fisher, Harold Hafer. *The Famine in Soviet Russia, 1919–1923: The Operations of the American Relief Administration* (New York: Macmillan, 1927).
- Fitzpatrick, Sheila. *The Russian Revolution* (Oxford: Oxford University Press, 2008).
- Forsythe, David P. *The Humanitarians: The International Committee of the Red Cross* (Cambridge: Cambridge University Press, 2009).
- Forsythe, David P.; Rieffer-Flanagan, Barbara Ann. *The International Committee of the Red Cross. A Neutral Humanitarian Actor* (Oxfordshire: Routledge, 2016).
- Golder, Frank Alfred; Hutchinson, Lincoln. *On the Trail of the Russian Famine* (Stanford: Stanford University Press, 1927).
- Harrison Mark; Markevich, Andrei. *Russia's Home Front, 1914–1922: The Economy* (Coventry: CAGE, 2012).
- Housden, Martyn. *Cosmopolitan Entrepreneurs: Culture, Mobility and Survival among Baltic German Family Businesses in the Twentieth Century*, (Lüneburg: Nordost Institut, 2019).
- Jahn, Hubertus F. “The Housing Revolution in Petrograd 1917–1920”, *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas*, 38 (2), (1990), pp 212–227.
- Ken Kalling, „Eesti teadus Rockefelleri Fondi pilgu läbi“, *Ajalooline Ajakiri*, 2 (105), (1999), lk 103–121.
- Karjahärm, Toomas. *Ida ja lääne vahel: Eesti-Vene suhted 1850–1917* (Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, 1998).
- Karjahärm, Toomas. “Veebruarirevolutsioon ja kaksikvõim”, *Eesti Ajalugu V. Pärissorjuse kaotamisest Vabadussõjani*, peatoim Sulev Vahre, tegevtoim Toomas Karjahärm ja Tiit Rosenberg (Tartu: Ilmamaa, 2010), lk 411-413.
- Karma, Otto. *Eesti Vabariigi majanduspoliitika. Kaks aastakümnet 1919–1939* (Tallinn: UMARA, 1999).
- Kulu, Hill. *Eestlased maailmas: ülevaade arvukusest ja paiknemisest* (Tartu: Tartu Ülikool, 1992).
- Kutsar, Kuulo. „Eesti Punase Risti asutamisest 100 aastat. Eesti Punase Risti tegevuse kõrgperiood 1919–1940“, *Eesti Arst*, 98 (2), (2019), lk 119–125.
- Laaman, Eduard (kokku seadnud). *Ühistöö Eesti riigi loomisel* (Tallinn: Tallinna Õpetajate Selts, 1927).
- Laar, Mart. *Vabadussõda sõnas ja pildis* (Tallinn: Grenader Kirjastus, 2019).

Leesment, Hans (koost). *Punase Risti idee sündimine ja Eesti Punase Risti asutamine – Eesti Punane Rist 1919– 1929* (Tallinn: Eesti Kirjandusmuuseum, 1929).

Lowe, Kimberly A. „*Humanitarianism and National Sovereignty: Red Cross Intervention on behalf of Political Prisoners in Soviet Russia, 1921-3*“, *Journal of Contemporary History*, 49 (4), (2014), pp. 652-674.

Маамяги, Виктор Андреевич. *Эстонские поселенцы в СССР (1917-1940 гг.)*, (Таллинн: Ээсти раамат, 1976).

MacMillan, Margaret. *Paris 1919: Six Months That Changed the World* (New York: Random House Trade Paperbacks, 2003).

Made, Vahur. *Külalisena maailmapoliitikas. Eesti ja Rahvasteliit 1919–1946* (Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 1999).

Made, Vahur. *Eesti ja Rahvasteliit* (doktoritöö, juhendaja PhD Eero Medijainen, Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 1999).

Mawdsley, Evan. *The Russian Civil War* (New York: Pegasus Book, 2009).

McMeekin, Sean. *The Russian Revolution: A New History* (New York: Basic Books, 2017).

Medijainen, Eero. „*Article 5: the permanent neutrality in the Tartu Peace Treaty*“, *Journal of Baltic Studies*, 41 (2), (2010), pp 201–214.

Medijainen, Eero. „*Economic Aspects of the US de jure Recognition of the Baltic States in 1922*“, *Baltic Journal of Political science*, 1 (1), (2012), pp 22–34.

Medijainen, Eero. “Eesti ja maailm: Identiteediotsingud 1905–1940”, *Eesti identiteet ja iseseisvus*, toim A. Bertricaud (Tallinn: Avita, 2001).

Medijainen, Eero. „Jaan Poska ja Eesti välisdelegatsioon“, *Jaan Poska oma ja meie ajas. Artikleid ja mälestusi*, toim Külle Arjakas (Tallinn: Tallinna Linnaarhiiv, 2010), lk 294–323.

Medijainen, Eero. *Saadiku saatus. Välisministeerium ja saatkonnad 1918–1940* (Tallinn: Eesti Enstüklopeediakirjastus, 1997).

Medijainen, Eero. „*USA de iure tunnustus Balti riikidele 1922: väärtuspõhine otsus või majanduslik kalkulatsioon?*“, *Ajalooline Ajakiri*, 137, (2011), lk 123–152.

Mertelsmann, Olaf (koost). *Estland und Russland. Aspekte der Beziehungen beider Länder* (Hamburg: Dr. Kovač, 2005).

Mõttus, Hella (koost); Pajur, Ago (kommenteerinud), *Eesti omariikluse arengust: dokumentide kogumik* (Tallinn: Integratsiooni Sihtasutuse välisabi projekt "Mitmekultuuriline Eesti", 2002).

Nigol, August (kokku seadnud). *Eesti asundused ja asupaigad Venemaal* (Tartu: Eesti Kirjastuse-Ühistu “Postimees,” 1918).

Pajur, Ago (koost). *Eesti riigi loomine. Eesti riikluse alusdokumendid 1917–1920* (Tartu: Eesti Rahvusrhiiv, 2008).

Pajur, Ago. *Eesti sisepoliitika probleeme 1920–1924. Kaks algust. Eesti Vabariik – 1920. ja 1990. aastad* (Tallinn: Eesti Riigiarhiiv, 1998).

Parm, Ülle; Parv, Viia. *Nakkushaiguste ja epidemioloogia õpik: tervishoiu valdkonna üliõpilastele* (Tartu: Bookmill, 2017).

Patenaude, Bertrand M. “Hoover Archives: Food as a Weapon”, Hoover Digest Research and Opinion on Public Policy, eds. Peter M. Robinson (California: The Hoover Institution on War, Revolution and Peace, 2001), pp 67-75.

Patenaude, Bertrand M. *The Big Show in Bololand. The American Relief Expedition to Soviet Russia in the Famine of 1921* (California: Stanford University Press, 2002).

Поляков, Вячеслав Александрович. *Голод в Поволжье, 1919—1925 гг.: происхождение, особенности, последствия*. Диссертации на соискание учёной степени, (Росспэн: Саратов, 2010).

Rabinowitch, Alexander. *Prelude to Revolution: The Petrograd Bolsheviks and the July 1917 Uprising* (Indiana: Indiana University Press, 1991).

Rabinowitch, Alexander. *The Bolsheviks Come to Power: The Revolution of 1917 in Petrograd* (Chicago: Haymarket Books, 2009).

Rabinowitch, Alexander. *The Bolsheviks in Power: The First Year of Soviet Rule in Petrograd* (Indiana: Indiana University Press, 2008).

Rahuleping Eesti ja Venemaa vahel (Tartu: Ed. Bergmanni trükikoda, 1920).

Roberts, Paul Craige. “War Communism”: A Re-examination, *Slavic Review*, 29 (2), (1970), pp 238-261.

Rohtmets, Helen. „The repatriation of Estonians from Soviet Russia in 1920–1923: a test of Estonian citizenship and immigration policy“. *Journal of Baltic Studies*, 42 (2), (2011), pp 169-187.

Rohtmets-Aasa, Helen. *Eesti Vabariigi sisserändepoliitika aastatel 1920–1923* (doktoritöö, juhendaja PhD Eero Medijainen, Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2014).

Rosenthal, Reigo. *Loodearmee* (Tallinn: Argo, 2006).

Rosenthal, Reigo. „Sõja tulemused“, Eesti sõjaajalugu: valitud peatükke Vabadussõjast tänapäevani, toim Mart Orav (Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2021), lk 101–104.

Schrier, Gerard van der; Allan, Richard P.; Ossó, Albert *et al.* „The 1921 European drought: impacts, reconstruction and drivers“, *Climate of the Past*, 17 (5), (2021), pp 2201-2221.

Sikk, Maido. „85. aastat Eesti Punast Risti“, *Akadeemia*, 2 (179), (2004), lk 339–353.

Smele, Jonathan D. *Historical Dictionary of the Russian Civil Wars, 1916–1926* (Maryland: Rowman & Littlefield Publishing Group, 2017).

Smith, Douglas. *The Russian Job: The Forgotten Story of How America Saved the Soviet Union from Ruin* (New York: Farrar, Straus and Giroux, 2019).

Tannberg, Tõnu „*Esimene maailmasõda ja omariikluse süünd*“, *Horisont*, 1, (2018), lk 30–36.

Tannberg, Tõnu; Pajur, Ago (koost). *Iseseisvusmanifest. Artikleid, dokumente ja mälestusi* (Tartu: Rahvusrhiiv, 2014).

Tannberg Tõnu (koost). *Vabadussõja mitu palet. Sõda ja ühiskond aastatel 1918–1920*. Rahvusrhiivi toimetised 3(34) (Tartu: Rahvusrhiiv, 2019).

Traksmäe, August. *Lühike Vabadussõja ajalugu* (Tallinn: Olion, 1992).

Tvaari, Andres. „*The Impact of The Climate Catastrophe of 536-537 AD in Estonia and Neighbouring Areas*“, *Estonian Journal of Archaeology*, 18 (1), (2014), pp 30-56.

Vahtre, Lauri (koost). *Eesti Vabadussõja ajalugu. I, Vabadussõja eellugu. Punaväe sissetung ja Eesti Vabastamine* (Tallinn: Varrak, 2020).

Vahtre, Lauri (koost). *Eesti Vabadussõja ajalugu. II, Kaitsesõda piiride taga ja lõppsõitlused*, (Tallinn: Varrak, 2020).

Valge, Jaak. *Lahtirakendamine: Eesti Vabariigi majanduse stabiliseerimine 1912–1924* (Tallinn: Rahvusrhiiv, 2003).

Velikanova, Olga. „*Aftermath of the Famine: 1922–1923*“, *Hunger and Scarcity Under State-socialism*, eds. Matthias Middell and Felix Wemheuer (Leipzig: Leipziger Universitätsverlag, 2012), pp 84-114.

Voogas, Boris. *Esmaabi ja Tervishoid. Eesti Punase Risti samariitide, õdede ja velskrite käsiraamat* (Tallinn: Eesti Punane Rist, 1938).

Weindling, Paul Julian. *Epidemics and Genocide in Eastern Europe 1890-1945* (Oxford: Oxford University Press, 2000).

Winkler, Henrich August. *The Age of Catastrophe: A History of the West 1914–1945* (London: Yale University Press, 2015).

Internetiallikad

“*Copy of Telegram Received by Doctor Nansen July 13, 1921*”, *Office of the Historian*, <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1921v02/d776>, (külastatud 10.01.2022).

¹ “*Copy of Telegram Sent by Doctor Nansen [to Maxim Gorky], July 14, 1921*”, *Office of the Historian*, <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1921v02/d776>, (külastatud 10.01.2022).

Eesti Vabariigi põhiseadus, Peatükk II, *Eesti kodanikkude põhiõigustest, Riigi Teataja*, (09.08.1920), <https://www.riigiteataja.ee/failid/EVPS1920.pdf>, (külastatud 20.03.2021).

Royde-Smith, John Graham. „*World War I. Killed, wounded, and missing*“, *Encyclopedia Britannica*, <https://www.britannica.com/event/World-War-I/Killed-wounded-and-missing>, (külastatud 3.04.2022).

“*The Chairman of the American Relief Administration (Hoover) to the Secretary of State*”, *Office of the Historian*, <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1921v02/d777>, (külastatud 11.01.2022).

Klimovich, Lyudmilla V.; Suviriv, Valery V.; Shaipak, Leonid A “*International Committee Of Red Cross: Supporting, Protecting, And Providing Medical Care To Russian Emigrants In The 1920s–1930s*”, *Russian open Medical Journal*, https://romj.org/2020-0420?fbclid=IwAR1idoPaIM_ODSXzNJiCMVKILBu7DRerZil-mAUZXQe3XxCEhD8WQtfpHW0, (külastatud 10.03.2022).

Käsikirjad

Hoole, Oliver. *Nanseni pass ja vene pagulased* (bakalaureusetöö, juhendaja PhD Eero Medijainen, Tartu: Tartu Ülikool ajaloo ja arheoloogia instituut, 2017).

Made, Vahur- *Eesti ja Rahvasteliit 1921-1934* (magistritöö, juhendaja PhD Eero Medijainen, Tartu: Tartu Ülikool ajaloo ja arheoloogia instituut, 1995).

Oja, Martin. *Vangide vahetus Eesti Vabariigi ja Nõukogude Venemaa vahel 1920-1923* (bakalaureusetöö, juhendaja PhD Mari-Leen Tammela, Tartu: Tartu Ülikool ajaloo ja arheoloogia instituut, 2016).

Rinaldo, Anna. *MeditSiiniabi tagamine ja seda toetanud abiorganisatsioonid Vabadussõjas 1918–1920* (bakalaureusetöö, juhendaja Mag.Phil. Helena Sepp, Tallinn: Tallinna Ülikool ajaloo õppetool, 2016).

Rohtmets, Helen. *Eesti kodakondsuse kujunemine: põhimõtted ja praktika* (magistritöö, juhendaja PhD Eero Medijainen, Tartu: Tartu Ülikool ajaloo ja arheoloogia instituut, 2005).

Soomäe, Mariliis. *Eesti-inglise esmaabisõnastik* (magistritöö, juhendaja MA Ilmar Anvelt. Tartu: Tartu Ülikool Maailma keelte ja kultuuride kolledž, 2011).

SUMMARY

"Help starving Russia!" An overview of the aid of the Estonian Red Cross, the Estonian Government and the people to the Russian famine in 1921-1923

Hunger has been part of the human history for millennia. It can be seen as the result of natural or climatic disasters, wars and as well as political abuses, that have caused harm to society and individual. Population losses and riots caused by hunger have led to changes in various historical processes around the world.

The 1921–1922 famine in Russia was not the first nor the last food shortage in this territory, but it was more significant than others. A few years earlier, as a result of revolutions, the previous absolute monarchy had been overthrown and the first communist state in the world was founded. One could assume that the new form of Russian Government led to a new and better way of life, but in reality this was not the case. The actions of the new Government, together with the Civil War and drought, brought the country to the brink of crisis by the summer of 1921. Within two years hunger affects almost 40 million people, causing 5–6 million people death. One thing was clear - it was no longer possible to get out of this crisis on their own. Thus, the only way out was accepting the help of Western humanitarian organisations. Together with other organizations, the Republic of Estonia quickly started organizing aid.

The aim of this bachelor's thesis is to give a comprehensive overview of the contributions of Estonian Red Cross, the Government of the Republic of Estonia and the population in alleviating the famine in Russia. This thesis includes information about the organization of aid from Estonia, the assembly of train sets, their dispatch, and the later phase of aid in the form of food and manufacturing packages.

This thesis is composed of three chapters. The first chapter of this article talks about the consequences of World War I, Estonia's experiences with Russia so far, and also describes the famine that started. The second chapter concentrates on the descriptions of the famine that reached Estonian newspapers, the organization of aid from Estonia and the first train that arrived in Moscow. The third chapter tells about the concentration of the aid sent by Estonia under the International Committee for the Relief of Russia, the direction of food and manufacturing packages and the termination of aid.

Estonia's contribution in helping Russia solve the famine was significant. Aid from the Republic of Estonia lasted two years and three months. Aid shipments can be divided into two phases. The first phase lasting from August 1921 until May 1922 contained an independent period of aid during which a total of four relief trains were sent to Russia. The number of freight wagons applied to trains varied substantially, but despite this, the contents of the wagons always had a great variety of aid. Those suffering from hunger could find dryers, potatoes, canned goods, as well as margarine, tea or sugar. On the other hand, the second period of aid took place under the Nansen Committee and lasted from July 1922 until November 1923. The method of transporting aid to the neighbouring areas differed greatly from the first period of aid. No trains left Tallinn in the second half of 1922 and all previous aid was quickly transferred to food and manufacturing packages. Packages began to be sent across the border, which were no longer intended for large masses, but instead for individuals for everyday use.

In both periods, aid first arrived in Moscow and was then distributed between the areas along the Volga. As a result, mainly Kazan, Ufa, Samara, Saratov, Uralsk and Simbirsk regions received help. The aid mostly went to Russian citizens, children, and finally about 25% Estonians who lived in these areas.

LISAD

Lisa 1. Nõukogude Venemaa näljaikalduse kaart ¹⁸⁰

	<i>täielis viljakaldus</i>		<i>kestmine</i>
	<i>allpool kestmise</i>		<i>rahuloldav</i>

Nõukogude Venemaa näljaikalduse kaart.

¹⁸⁰ „Näljahäda puhul Wenemaa“, *Postimees*, 5. August 1921, lk 2.

Wenemaa palub Ameerikast ja Inglismaalt abi nälja vastu.

Wenemaa patriarh Tihon saatis Moskvas Ameerika ülempiiskopile järgmise üleskutse:

Teie läbi hüüan Põhja-Ameerika Ühisriikide rahwale:

Wenemaal on nälg. Suurt osa tema elanikka ootab näljajurm. Paljudes kubermangudes, mis waremalt maa wiljaaidaks olid, on leib pöua tõttu ära kõrbenud. Nälja tõttu tekivad taudid. Witwitamata on tarwilit kõige laialdasem abi. Kõik teistsugused kaalumisid tulewad kõrwale jätta. Hulka läheb rahwas, hulka läheb tulewit, sest elanikud jätawad maha erdi majad, maad, põllud, majanduse ja jooksewad ida poole hülidega „leiba“. Witwitamine ähwardab siamaani kuulmata wiletsusega. Saate lohe leiba ja arstimisabindusid.

Samasuguse üleskutsega pöoran Canterbury ülempiiskopi kaudu Inglismaa rahwa poole. Paluge, et waitiks meie peale tulew Jumala wtha.

Tihon, Moskwa ja kogu
Wenemaa patriarh.

¹⁸¹ Wenemaa palub Ameerikalt ja Inglismaalt abi nälja vastu. *Postimees*, 20. juuli 1921, lk 2.

Lisa 3. Eesti Punase Risti Venemaa näljahädalistele määratud abiga rong Tallinnast välja sõitmas¹⁸²

¹⁸² RA, EFA.10.4.2518: Eesti Punase Risti Venemaa näljahädalistele määratud abiga rong Tallinnast välja sõitmas, 23. august 1921.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Margret Tigane,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose

„Appi nälgivale Venemaale!“ ehk Eesti Punase Risti, Vabariigi Valitsuse ja rahva abiandmisest Vene näljahädalistele 1921 -1923, mille juhendajateks on Prof. Olaf Mertelsmann ja MA Ken Kalling,

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Margret Tigane

29. august 2022